

Det juridiske Fakultet

Strafferabatt ved politisamarbeid

En analyse av straffeloven § 78 bokstav f, samt de rettslige rammene for forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen ved straffutmålingen.

Martine Jacobsen Lund

Masteroppgave i rettsvitenskap ... JUR-3902 ... Høst 2019

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Presentasjon av avhandlingens tema og aktualitet	1
1.2	Metode og rettskildebildet.....	2
1.3	Videre fremstilling	4
2	Straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ.....	5
2.1	Presentasjon av bestemmelsen	5
2.2	Hva skal til for at man skal kunne få strafferabatt etter § 78 f annet alternativ?	7
2.3	Hvorfor skal en lovbrøyer få strafferabatt når han samarbeider med politiet?	10
2.4	Hvilke former for strafferabatt kan gis etter bestemmelsen?	12
3	Hva er det Høyesterett legger vekt på ved anvendelsen av § 78 f annet alternativ?	15
3.1	Overordnet.....	15
3.2	Samarbeidets omfang og betydning for saken	16
3.3	Sakens alvorlighetsgrad og allmennpreventive hensyn	18
3.4	Risikoen for represalier	20
3.5	Strafferabattens størrelse som motivasjon for samarbeidet.....	22
4	Forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen ved straffutmålingen.....	24
4.1	Overordnet.....	24
4.1.1	Hvilken rettergangsordning har vi?	24
4.1.2	Kort om «plea bargaining» - hvilken rettergangsordning hører denne til?	26
4.2	Har påtalemyndigheten adgang til å inngå avtaler med lovbrøyer om straffepåstanden?	27
4.2.1	Rettslig utgangspunkt.....	27
4.2.2	Forutsetninger for at påtalemyndigheten kan gi lovbrøyeren et bindende forhåndstilsagn om straffepåstanden	30
4.2.3	Forslag til ny § 28-7 i NOU 2016: 24 om straffetilsagn	31
4.3	Hvordan skal påtalemyndigheten opplyse retten om lovbrøyers samarbeid?	33

4.4	Er retten bundet av påtalemyndighetens straffepåstand?	35
4.4.1	Rettslig utgangspunkt	35
4.4.2	Høyesteretts vurderinger	36
4.4.3	Konklusjon – hva er rettstilstanden i dag?	39
4.4.4	Forslag til ny § 32-2 i NOU 2016: 24	40
5	Avsluttende bemerkninger	43
	Referanseliste	47
	Lover	47
	Forarbeider	47
	Avgjørelser fra Høyesterett	47
	Litteratur	49
	Artikler	50
	Rundskriv	50

1 Innledning

1.1 Presentasjon av avhandlingens tema og aktualitet

Temaet for avhandlingen er strafferabatt ved bidrag til å oppklare straffesaker, jf. lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (heretter straffeloven) § 78 bokstav f annet alternativ. Nærmere bestemt vil avhandlingen bestå av en analyse av bestemmelsen. Problemstillingene som oppstår er i hovedsak hvilke krav som stilles til lovbrysterens samarbeid, samt hvilke øvrige momenter retten vektlegger ved vurderingen av strafferabattens størrelse. I tillegg til en analyse av det materielle innholdet i bestemmelsen, vil prosessuelle spørsmål som oppstår ved anvendelsen av § 78 f annet alternativ bli behandlet i avhandlingen. Selv om bestemmelsen i utgangspunktet retter seg mot domstolen, kommer bestemmelsen til anvendelse allerede når påtalemyndigheten gir lovbrysteren informasjon om hvilken strafferabatt som kan oppnås ved politisamarbeid. I dette henseende oppstår spørsmålet om påtalemyndigheten har adgang til å inngå avtaler med lovbrysteren om strafferabatt, og i så tilfelle hvilken betydning har slike avtaler for domstolen ved straffutmålingen.

Avhandlingens tema er aktuelt på grunn av flere forhold. For det første er temaet aktuelt på grunn av manglende retningslinjer om hvilken betydning politisamarbeid faktisk skal ha ved straffutmålingen, herunder hvilken vekt den skal tillegges.¹ Dette tilsier at det er behov for en nærmere klarlegging av Høyesteretts vurderinger ved anvendelsen av § 78 f annet alternativ. Retningslinjer er blant annet nødvendig for å sikre at ordningen med strafferabatt er effektiv, samt at hensynet til likebehandling og forutberegnelighet blir ivaretatt.

Videre er temaet aktuelt på bakgrunn av at kriminalitetsbildet i likhet med samfunnet generelt er i stadig endring. Endringen kjennetegnes av blant annet «økt profesjonalisering, organisering og internasjonalisering, i tillegg til økt bruk av avansert teknologi, økt brutalitet og økt sammenblanding av illegal og legal virksomhet».² Denne raske utviklingen, særlig innen teknologi og internasjonalisering av kriminalitet, gjør at oppklaringen av komplekse straffesaker kan være vanskelig og langtrekkende for politiet. En mulighet for å sikre en effektiv straffeprosess og gjøre oppklaringen av straffesaker noe enklere, er da at en lovbryster bidrar med opplysninger om kriminelle forhold. I forbindelse med dette er straffeloven § 78

---

¹ Se blant annet Høyesteretts uttalelser i Rt. 2012 s. 330 (avsnitt 13)

² NOU 2016: 24 side 93

bokstav f annet alternativ særlig aktuell. Bestemmelsen åpner nemlig for et samarbeid mellom lovbryteren og politiet som kan være gunstig for begge parter. Det kan være gunstig i den forstand at lovbyteren gjør politiets arbeid lettere og/eller mer effektivt ved at han deler informasjon om kriminelle forhold. Samtidig som det vil kunne være gunstig for lovbyteren ved at politiet til gjengjeld legger ned en påstand om mildere straff.

Det er likevel slik at det er domstolene som endelig avgjør hvilken straff som skal idømmes. Dette innebærer at strafferabatt etter § 78 bokstav f annet alternativ på mange måter er et samspill mellom påtalemyndigheten, lovbyteren og til slutt domstolen. Det er derfor aktuelt å undersøke nærmere de rettslige rammene for forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen ved straffutmålingen. I dette henseende har blant annet spørsmålet om hvilken betydning et forhåndstilsagn fra påtalemyndigheten har for domstolens straffutmåling, vært gjenstand for behandling i to høyesterettsavgjørelser. Høyesterett kom i disse sakene til motsatt resultat. Dette tilsier at problemstillingen er omtvistet i Høyesterett, og det er derfor aktuelt å drøfte spørsmålet nærmere.

Et annet forhold som aktualiserer avhandlingens tema er forslaget til ny straffeprosesslov i NOU 2016: 24. De endringer som Straffeprosessutvalget foreslår ser nemlig ut til å fravike det generelle prinsippet i norsk rett om at domstolene ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand. Denne endringen har blitt møtt med sterk kritikk av høyesterettsdommer Matningsdal, som mener dette er «prinsipielt sett svært betenkelig».³

1.2 Metode og rettskildebildet

Avhandlingen er en rettsdogmatisk analyse, hvor jeg vil gjøre rede for og analysere gjeldende rett.⁴ Metoden som anvendes er den alminnelige juridiske metode.⁵

Straffeloven § 78 er ny sammenlignet med straffeloven 1902.⁶ Det fremkommer imidlertid av forarbeidene at den i all hovedsak kodifiserer gjeldende rett.⁷ Når det gjelder straffeloven § 78 bokstav f inneholder denne to alternativer for strafferabatt, herunder ved en uforbeholden

---

³ Magnus Matningsdal «Straffeprosesslovforslaget – et kritisk blikk», *Tidsskrift for strafferett* 4/2017 s. 279-296, (side 294)

⁴ Jens Edvin A. Skoghøy, *Retten og rettsanvendelse*, Oslo 2018 side 25

⁵ Jan Fridthjof Bernt og David R. Doublet, *Vitenskapsfilosofi for jurister – en innføring*, Bergen 1998 side 19

⁶ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 272

⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 268.

tilståelse, eller dersom lovbrøyteren i vesentlig grad har bidratt til oppklaring av andre lovbrudd. Regelen i bokstav f første alternativ er en videreføring av straffeloven 1902 § 59 annet ledd.⁸ Bestemmelsens annet alternativ var ikke lovfestet i den tidligere straffeloven. Strafferabatt ved politisamarbeid ble imidlertid anvendt under henvisning til rettspraksis og/eller hensynene bak § 59 annet ledd inntil straffeloven 2005 trådte i kraft i 2015.⁹ Dette innebærer at bestemmelsens første alternativ vil være av interesse for analysen av bestemmelsens annet alternativ.

Selv om avhandlingen omhandler strafferabatt ved politisamarbeid, jf. straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ, er alternativene i bestemmelsen nært tilknyttet hverandre, og det er flere hensyn som gjør seg gjeldende for begge alternativene. Dette innebærer at de rettskilder som i hovedsak knytter seg til strafferabatt i forbindelse med en uforbeholden tilståelse, også vil kunne være relevante for analysen av bestemmelsens annet alternativ.

Videre vil eldre forarbeider som ikke førte til lovfesting av bestemmelsen være av interesse. Dette siden de blant annet sier noe om hvordan rettstilstanden var før lovfesting, som også er rettstilstanden i dag.¹⁰ Disse forarbeidene er også relevante for avhandlingens analyse da de drøfter fordelene og ulempene med bestemmelsen.¹¹

Høyesterett har hatt en sentral rolle både ved fastleggingen av det alminnelige straffenivået for de ulike forbrytelsene, men også for avgjørelsen av når individuelle omstendigheter av formildende eller skjerpene art får betydning samt hvilken vekt de skal tillegges.¹² Det er med andre ord Høyesterett som presiserer det nærmere innholdet i reglene om straffutmåling. Høyesterettspraksis vil derfor være av særlig betydning for analysen av straffeloven § 78 f annet alternativ. I og med at bestemmelsen er ny, men i all hovedsak kodifiserer gjeldende rett vil det også være relevant å se hen til høyesterettsavgjørelser fra tiden før bestemmelsen ble lovfestet.

I tillegg til de alminnelige rettskilder, som lovforarbeider og rettspraksis, har jeg også funnet det hensiktsmessig å se på påtalemyndighetens praksis, herunder riksadvokatens rundskriv.

---

⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 275

⁹ Se blant annet Rt. 2002 s. 473

¹⁰ Se blant annet Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) punkt 6

¹¹ Se blant annet Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) punkt 6

¹² Se blant annet Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, Oslo 2016 side 478

Påtalepraksis, herunder rundskriv som er utformet av riksadvokaten, har spilt en viktig rolle for de avgjørelser som treffes internt i politiet og påtalemyndigheten.¹³ Når det gjelder den rettskildemessige vekten av påtalepraksis utenfor egen etat, særlig for domstolene, er denne derimot liten.¹⁴ Utenfor etaten vil rettskildeverdien av påtalemyndighetens praksis først og fremst være knyttet til dens overbevisningsverdi,¹⁵ og i utgangspunktet bare kunne benyttes som tolkningsmomenter.¹⁶ Selv om forvaltningspraksis generelt anses å ha liten rettskildemessig vekt har riksadvokaten vært en betydelig rettskildeprodusent i påtaleretten, og har «betydelig *faktisk normativ virkning* på påtaleutøvelsen».¹⁷ Rundskrivene fra riksadvokaten vil dermed kunne belyse hvordan påtalemyndigheten anvender straffeloven § 78 f i praksis. I så måte vil de også kunne belyse de reelle hensyn som gjør seg gjeldende på dette området.¹⁸

1.3 Videre fremstilling

I kapittel 2 vil bestemmelsens nærmere innhold søkes klarlagt, herunder hvilke vilkår som må være oppfylte for at bestemmelsen skal komme til anvendelse. Videre vil det i avhandlingens punkt 2.3 klarlegges hvilke hensyn som begrunner straffeloven § 78 f annet alternativ, mens det i punkt 2.4 vil undersøkes hvilke former for strafferabatt lovbrøtteren kan få. I kapittel 3 vil det analyseres hvilke momenter Høyesterett legger vekt på ved anvendelse av bestemmelsen.

Videre i kapittel 4 vil det nærmere forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen ved straffutmålingen klarlegges og drøftes. I dette kapittelet vil også Straffeprosessutvalgets forslag til nye bestemmelser i straffeprosessloven som omhandler forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen i relasjon til straffutmålingen drøftes og vurderes.

Avslutningsvis i kapittel 5 vil det gjøres en vurdering av de problemstillinger som har oppstått i avhandlingen. Her vil det også gis noen avsluttende kommentarer til lovforslaget i NOU 2016: 24.

---

¹³ Se blant annet Skoghøy (2018) side 237

¹⁴ Tor-Geir Myhrer, «Påtalemyndighetens praksis som rettskilde», *Tidsskrift for rettsvitenskap* 02/2003 s. 219-245 (side 243)

¹⁵ Myhrer (2003) side 244-245

¹⁶ Skoghøy (2018) side 206 - om forvaltningspraksis

¹⁷ Gert Johan Kjelby, *Påtalerett*, 2. utgave, Oslo 2019 side 45

¹⁸ Myhrer (2003) side 241 og 243

2 Straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ

2.1 Presentasjon av bestemmelsen

I straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ heter det at:

«Ved straffutmålingen skal det i formildende retning især tas i betraktning at:»

«lovbryteren (...) i vesentlig grad har bidratt til oppklaringen av andre lovbrudd.»

Bestemmelsen er plassert i straffelovens kapittel 14, som angir «[f]ellesreglene for reaksjonsfastsettelsen». I dette kapitlet fremkommer de alminnelige bestemmelser som er relevante for domstolens straffutmåling. Ordlyden «fellesreglene» innebærer at reglene i kapittel 14 kommer til anvendelse uavhengig av hvilket straffebud det er tale om i den konkrete sak, jf. forøvrig også straffeloven § 1. Bestemmelsene i lovens kapittel 14 gir føringer for straffutmålingen, herunder særlig for hva som skal regnes som skjerpene eller formildende straffutmålingsmomenter.

Ordlyden i straffeloven § 78 første setning: «[v]ed straffutmålingen skal det i formildende retning især tas i betraktning at», er generell og gjelder for alle de formildende momentene som fremkommer av bestemmelsens bokstav a-i.

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «skal (...) tas i betraktning» trekker i retning av at domstolen i alle tilfeller må se hen til og vurdere de omstendighetene som fremkommer av § 78 bokstav a-i. Dette innebærer at dersom en eller flere av de omstendigheter som er forankret i bestemmelsen gjør seg gjeldende, må de ilegges betydning ved straffutmålingen.

I forarbeidene uttales det at bestemmelsen har «karakter av å være tvingende hovedregler».¹⁹ Med «tvingende hovedregler» menes at dersom de omstendigheter som oppregnes i bestemmelsen faktisk foreligger i den konkrete sak, skal retten ta de i betraktning ved straffutmålingen og normalt også tillegges vekt.²⁰ I forarbeidene er det imidlertid presisert at det er opp til retten å avgjøre hvor stor vekt de opplistede momentene skal få, samt at det også vil kunne være tilfeller hvor momentene «får liten eller ingen vekt».²¹ Videre fremkommer

---

¹⁹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 268

²⁰ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 43 og 268

²¹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 43

det av forarbeidene at ordlyden «tas i betraktning» ble valgt for å «unngå enhver fare for misforståelse om at lovteksten sier noe om straffutmålingsmomentenes vekt».²²

Ordlyden «skal (...) tas i betraktning» samt lovgivers uttalelse om at de er «tvingende hovedregler» trekker i retning av at de opplistede momentene etter lovfestingen nå er å anse som obligatoriske, i motsetning til tidligere.²³ Men siden det er opp til retten å avgjøre hvilken vekt momentene skal få i den konkrete sak er det vanskelig å se for seg at domstolene vil anse seg bundet til å vektlegge de lovfestede momentene mer enn tidligere. De opplistede omstendighetene i straffeloven § 78 vil nok derfor mest sannsynlig bare fungere som en sjekkliste for domstolene.²⁴

En naturlig forståelse av formuleringen «især» tilsier at de omstendigheter som er oppregnet i bestemmelsens bokstav a-i er ikke uttømmende. Dette er også uttrykkelig presisert i forarbeidene.²⁵ Det vil med andre ord kunne være andre omstendigheter enn de som følger av bestemmelsen som kan føre til en mildere reaksjon i den enkelte sak. Videre fremkommer det av forarbeidene at de momenter som er nedfelt i bestemmelsen ikke har forrang fremfor andre relevante momenter.²⁶

Straffeloven 1902 hadde ingen generelle regler om hvilke omstendigheter som skulle tillegges vekt ved straffutmålingen. Det var også få bestemmelser om hva som generelt er å anses som formildende eller skjerpene omstendigheter. Bestemmelsen er som nevnt i innledningen ny i forhold til straffeloven 1902, men den kodifiserer i all hovedsak gjeldende rett.²⁷

Bestemmelsen er således ikke ment som en endring av den tidligere utmålingspraksisen.

Når det ble vedtatt at den nye straffeloven skulle inneholde generelle bestemmelser om formildende og skjerpene omstendigheter ved straffutmålingen la lovgiver blant annet avgjørende vekt på formålet om «en mer informativ, brukervennlig og tilgjengelig straffelov for publikum».²⁸ Videre la de vekt på at slike bestemmelser ville kunne «synliggjøre reglene for straffutmålingen og gi økt forutberegnelighet».²⁹ Lovgiver begrunnet også lovfestingen av

---

²² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 43

²³ Se forøvrig også Andenæs (2016) side 477

²⁴ Ståle Eskeland, *Strafferett*, 5. utgave ved Alf Petter Høgberg, Oslo 2017 side 440

²⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 268

²⁶ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 268

²⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 268

²⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 38

²⁹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 38

de formildende og skjerpene omstendigheter med at bestemmelsene kan bidra til «å opprettholde og kanskje styrke en ensartet straffutmåling i likartede saker», samt at forankring i loven vil kunne føre til at «aktoratet, forsvareren og domstolen i større grad opptrer aktivt for å kartlegge relevante straffutmålingsmomenter».³⁰

Før lovfestingen av bestemmelsen var det i utgangspunktet Høyesterett som spilte en viktig rolle ved fastsettingen av straffenivået, herunder også hvilke momenter som var relevante ved straffutmålingen samt ved avgjørelsen av hvilken vekt de ulike momentene skulle ha.³¹ I forarbeidene er det presisert at bestemmelsene om formildende og skjerpene omstendigheter ikke innebærer en endring av Høyesteretts rolle.³² Høyesterett vil således også i dag ha en viktig rolle når det gjelder utviklingen av straffutmålingspraksis.

Når det gjelder straffeloven § 78 er den bare av betydning for utmålingen av straff innenfor strafferammen i det aktuelle straffebudet.³³ Dette innebærer at de omstendigheter som fremkommer av § 78 dermed ikke gir adgang til å fastsette straffen under minstestrafen. Ved fastsetting av straff ut over den øvre eller nedre strafferamme er dette regulert i straffeloven §§ 79 og 80.

2.2 Hva skal til for at man skal kunne få strafferabatt etter § 78 f annet alternativ?

Straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ inneholder to vilkår som må være tilstede for at bestemmelsen skal kunne komme til anvendelse. For det første må det være tale om oppklaring av «andre lovbrudd». Videre er det et vilkår at lovbrøyteren har bidratt til oppklaringen i «vesentlig grad». Problemstillingene blir således hva som menes med «andre lovbrudd» samt hva som skal til for at lovbrøyteren har bidratt i «vesentlig grad».

En naturlig forståelse av «andre lovbrudd» tilsier at det må være tale om et annet straffbart forhold enn det som lovbrøyteren er mistenkt eller tiltalt for. Det kan innebære både bidrag til oppklaring av medskyldige og medskyldiges forhold i samme straffesak som lovbrøyteren selv

---

³⁰ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 38-39

³¹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 268

³² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 268

³³ Ot.prp. nr.8 (2007-2008) side 268, se også Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 32

er siktet i, samt helt andre lovbrudd som han ikke er medskyldig i.³⁴ I forarbeidene uttales det at ordlyden også omfatter bistand til oppklaring av andre lovbrudd enn det konkrete forholdet han er siktet for, men som han selv har begått.³⁵ Det bør derimot bemerkes at dersom lovbryteren bidrar til oppklaring av et annet lovbrudd som han selv har begått ved å avgi en uforbeholden tilståelse, er det mer naturlig at bestemmelsens første alternativ kommer til anvendelse. Dette innebærer at straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ i utgangspunktet bare vil ha selvstendig betydning i de tilfeller der lovbyteren har bidratt til oppklaringen, men samtidig ikke avgir noen uforbeholden tilståelse.³⁶

Bestemmelsen kommer til anvendelse ved bistand til oppklaring av lovbrudd som er begått i Norge.³⁷ Dette fremkommer imidlertid ikke direkte av ordlyden, noe som trekker i retning av at det ikke kan gjelde uten unntak. I forarbeidene uttales det at selv om bestemmelsen i utgangspunktet omhandler andre lovbrudd som er begått i Norge, utelukker ikke dette at bistand til oppklaring av lovbrudd begått i andre land vil kunne være av betydning for straffastsettelsen.³⁸ Det vil for eksempel være vanskelig å forsvare at bidrag til oppklaring av en handling begått i utlandet, men som straffeforfølges i Norge, jf. straffeloven §§ 5 og 6 skal stå i en annen stilling enn lovbrudd som rent faktisk er begått i Norge.³⁹ Hvis lovbruddet kan straffeforfølges i Norge er det naturlig at det er de samme regler som kommer til anvendelse. Det bør med andre ord ikke være avgjørende hvor lovbruddet rent faktisk er begått.

At bestemmelsen ikke kun kommer til anvendelse ved bidrag til oppklaring av lovbrudd som er begått i Norge fremkommer også gjennom høyesterettspraksis. Et eksempel på dette er dommen innatt i Rt. 1995 s. 238 som omhandler straffutmålingen ved narkotikaovertrødelse. Ved straffutmålingen til to av de domfelte i saken la Høyesterett betydelig vekt på deres bistand til politiets etterforskning.⁴⁰ De domfelte hadde gitt informasjon både til norsk og tsjekkisk politi. Denne informasjonen førte til avdekking av en internasjonal narkotikaliga, og

---

³⁴ Magnus Matningsdal, *Straffeloven Almennelige bestemmelser Kommentarutgave*, Oslo 2015 side 734, se forøvrig også Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 32

³⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 276

³⁶ Matningsdal (2015) side 734

³⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 276

³⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 276

³⁹ Matningsdal (2015) side 734

⁴⁰ Rt. 1995 s. 238 side 240

bidro til et meget omfattende beslag av heroin i flere land.⁴¹ Det er dermed ikke tvilsomt at «andre lovbrudd» også kan omfatte lovbrudd som er begått i utlandet.

Videre er det som nevnt et vilkår at lovbryteren har bidratt til oppklaringen i «vesentlig grad». En naturlig forståelse av ordlyden «vesentlig grad» tilsier at det foreligger en høy terskel for at bestemmelsen skal komme til anvendelse. Dette innebærer at bidraget må ha vært av stor betydning før politisamarbeidet skal kunne tillegges formildende betydning ved straffutmålingen.

I forarbeidene uttales det at ordlyden setter «et krav om kvalifisert bistand».⁴² Videre vises det til at kravet anses som oppfylt dersom den siktede «fremlegger sentrale bevis eller leder etterforskningen i en riktig retning med tanke på å identifisere hvilke personer eller gjenstander som kan være av stor betydning for å oppklare lovbruddet».⁴³ Uttalelsene i forarbeidene trekker i retning av at det skal mye til for at vilkåret anses som oppfylt.

I HR-2018-1987-A hadde den domfelte forklart seg utfyllende om sin rolle i den straffbare handlingen, samt oppgitt navn på to andre personer. Om straffeloven § 78 f uttalte førstvoterende at lovteksten ikke er uttømmende, og at bidrag som ikke direkte har ledet til strafforfølgning av andre personer vil derfor kunne tillegges vekt.⁴⁴ På bakgrunn av dette ble politisamarbeidet tillagt vekt i formildende retning, og den domfelte fikk således strafferabatt på grunn av sitt bidrag til politiet. Høyesteretts uttalelser taler for at vilkåret «vesentlig grad» ikke vil være ansett som oppfylt med mindre opplysningene direkte har ledet til strafforfølgning av andre lovbrutere. Det kan dermed se ut som Høyesterett har lagt seg på en noe strengere linje enn det som kommer til uttrykk i forarbeidene.

På bakgrunn av forarbeidene samt Høyesteretts uttalelse i HR-2018-1987-A er det forsvarlig å trekke den slutning at dersom opplysningene er av en slik karakter at de leder direkte til strafforfølgning og/eller domfellelse av en annen lovbruter, uavhengig om det dreier seg om medskyldige i samme sak eller andre straffbare forhold, vil vilkåret «vesentlig grad» klart anses som oppfylt. På den andre siden tilsier Høyesteretts uttalelser i HR-2018-1987-A at dersom opplysningene ikke leder direkte til strafforfølgning og/eller domfellelse av andre

---

⁴¹ Rt. 1995 s. 238 side 240

⁴² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 276

⁴³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 276

⁴⁴ HR-2018-1987-A (avsnitt 11)

lovbrytere vil vilkåret «vesentlig grad» ikke anses som oppfylt. Men som Høyesterett fremhever er bestemmelsen ikke uttømmende. Med andre ord vil også politisamarbeid som ikke oppfyller vilkåret kunne tillegges formildende vekt. På bakgrunn av at ordlyden i bestemmelsen ikke er uttømmende, vil ikke nødvendigvis vilkåret «vesentlig grad» ha så stor selvstendig betydning i praksis.

I henhold til lovteksten samt de øvrige rettskilder er det en høy terskel for å få strafferabatt etter § 78 bokstav f annet alternativ. Det fremkommer imidlertid ingen holdepunkter for at lovfestingene skulle medføre en innstramning av gjeldende rett. Tvert imot var formålet med bestemmelsen å lovfeste den gjeldende straffutmålingspraksisen. Det presiseres likevel i forarbeidene at bestemmelsen «trolig få[r] størst praktisk betydning i saker om grovere kriminalitet der etterforskningen erfaringsmessig er særlig vanskelig».⁴⁵ Dette har naturligvis sammenheng med at det er i slike saker politiet nok har størst behov for bistand fra lovbryteren.

2.3 Hvorfor skal en lovbryter få strafferabatt når han samarbeider med politiet?

Strafferabatt ved politisamarbeid kan for den alminnelige borger være vanskelig å forstå. Det vil kanskje for mange fremstå som urimelig at en lovbryter skal få en mildere straff når han har begått alvorlige eller grove overtredelser. I det følgende vil det derfor undersøkes hvilke hensyn som begrunner adgangen til å gi strafferabatt ved politisamarbeid.

Strafferabatt ved politisamarbeid er først og fremst begrunnet i prosessøkonomiske hensyn.⁴⁶ Politisamarbeid vil være prosessøkonomisk i den forstand at når en lovbryter bidrar med opplysninger vil dette kunne innebære at straffesaken irtetteføres raskere og med mindre kostnader. Lovbryterens opplysninger kan bidra til innsparing i forhold til etterforskningen og bevisførselen, noe som innebærer at ressursbehovet ikke vil være like omfattende. I flere typer saker, som for eksempel organisert kriminalitet, tar det ofte lang tid å etterforske og etterforskningen kan være svært ressurskrevende. En ressurskrevende samt langtrekkende prosess kan føre til uheldige konsekvenser både for lovbryteren og samfunnet generelt.⁴⁷ Det

---

⁴⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 276

⁴⁶ Se blant annet Ot.prp.nr. 8 (1999-2000) side 37 og for øvrig Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 94)

⁴⁷ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 32

kan også være en stor påkjenning for fornærmede. Politisamarbeid kan således bidra til å sikre en rask og effektiv straffeprosess.

På den andre siden kan man stille spørsmålet om man egentlig bør legge vekt på prosessøkonomiske hensyn i straffesaker. Straffeforfølgning av borgere er det offentliges oppgave, hvor det vil være opp til fellesskapet å ta de økonomiske belastninger.⁴⁸ Et ønske om prosessøkonomiske besparelser bør derfor ikke resultere i at det som anses som den riktige straffen på det konkrete forholdet, ikke blir anvendt.⁴⁹

Strafferabatt ved politisamarbeid vil også kunne begrunnes i hensynet til oppklaring av straffesaker.⁵⁰ Etterforskning av saker som blant annet omhandler flere involverte, avansert teknologi eller kriminalitet over landegrenser kan i mange tilfeller by på særlige problemer, og oppklaringen kan dermed bli særdeles vanskelig. I slike situasjoner vil det kunne være avgjørende for oppklaring og irettføring at en annen lovbrøyer bidrar med opplysninger.⁵¹ Dersom opplysningene fører til en oppklaring vil dette også være prosessøkonomisk i den forstand at det frigjør politiets ressurser.

Videre vil en utsikt til straffereduksjon være en god motivasjon for at lovbrøyeren skal være villig til å samarbeide med politiet.⁵² Det er vanskelig å se for seg at en lovbrøyer hjelper politiet uten at det er gunstig for ham. At en lovbrøyer gir opplysninger om andres forhold kan også innebære negative følger for han selv. Han kan blant annet risikere represalier. I kriminelle miljøer vil det ofte være strenge regler om at det ikke er lov å gi opplysninger til politiet, særlig om andres forhold og faren for hevnaksjoner er gjerne stor.⁵³ I slike tilfeller vil det åpenbart være belastende for lovbrøyeren å samarbeide med politiet, og vedkommende bør derfor belønnes i form av redusert straff.⁵⁴ En straffereduksjon vil dermed kunne være nødvendig for at lovbrøyeren skal være villig til å ta den risikoen som samarbeid med politiet kan medføre.

---

⁴⁸ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 35 – uttalelser om prosessøkonomiske hensyn i forbindelse med tilståelsesrabatt

⁴⁹ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 35 – uttalelser om prosessøkonomiske hensyn i forbindelse med tilståelsesrabatt

⁵⁰ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 37, se også Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 94)

⁵¹ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 37

⁵² Ot.prp. nr. 81 (1991-2000) side 37

⁵³ Se blant annet Rt. 2007-1056 (avsnitt 94-95)

⁵⁴ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 37

På den andre siden vil belønning for politisamarbeid kunne svekke tilliten til om opplysningene faktisk er riktige. Dette bør likevel ikke være et stort problem, i og med at opplysningene alltid vil måtte ses i lys av den konkrete sakens øvrige bevisbilde. Dersom det skulle vise seg at opplysningene ikke er riktige vil vilkårene for strafferabatt etter § 78 bokstav f annet alternativ vanskelig anses som oppfylte. Domstolen vil således ikke gi lovbyteren straffereduksjon dersom den finner at opplysningene ikke er pålitelige eller de ikke har vært viktig for å oppklare saken.⁵⁵

Videre vil det alltid være en viss fare for at lovbyteren angir andre personer eller gir opplysninger kun for sin egen interesse, for eksempel for å unndra seg eget straffansvar. Dette kan likevel ikke være avgjørende. Det viktigste for å bekjempe kriminalitet bør være at opplysninger faktisk blir gitt til politiet, uavhengig av hvilket motiv som lå bak lovbyterens samarbeid med politiet.⁵⁶

Straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ vil som nevnt i punkt 2.2 nok få «størst praktisk betydning i saker om grovere kriminalitet der etterforskningen erfaringsmessig er særlig vanskelig».⁵⁷ De hensyn som begrunner straffereduksjon etter bestemmelsen vil derfor ha størst vekt i de sakene hvor lovbyteren bidrar med informasjon om straffbare forhold politiet ellers ikke ville ha fått kjennskap til, eller som ville vært umulig å oppklare uten lovbyterens samarbeid.⁵⁸

2.4 Hvilke former for strafferabatt kan gis etter bestemmelsen?

Når lovbyteren har bidratt med opplysninger til politiet og straffeloven § 78 f annet alternativ kommer til anvendelse, oppstår spørsmålet hvilken form for strafferabatt lovbyteren kan få. Det klare utgangspunktet er, som det uttales i forarbeidene, at «[d]et skal lønne seg å bistå med informasjon til oppklaring og bekjempelse av kriminalitet».⁵⁹

Hvilke former for strafferabatt som kan gis fremkommer ikke direkte av bestemmelsens ordlyd. I forarbeidene uttales det imidlertid at samarbeid med politiet kan få betydning for

---

⁵⁵ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 37

⁵⁶ Ot.prp. nr.81 (1999-2000) side 37

⁵⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 276

⁵⁸ Se blant annet Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 1

⁵⁹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 46

straffutmålingen innenfor strafferammene.⁶⁰ Videre påpekes det at retten ikke har «adgang til å gå under minstestrafen eller idømme en annen straffart».⁶¹ En naturlig forståelse av dette tilsier at retten ikke har adgang til å idømme en mildere straffereaksjon enn den reaksjonsformen som fremkommer av det konkrete straffebedet som er overtrådt. I litteraturen er det lagt til grunn at de momentene som er opplistet i straffeloven § 78 bokstav a-i har betydning både for valg av reaksjon og straffens lengde innenfor strafferammen i det konkrete straffebedet.⁶² Som den videre analysen vil vise, synes dette også å være lagt til grunn i rettspraksis.

Av riksadvokatens rundskriv fremkommer det imidlertid at politisamarbeid ikke kan belønnes med nedsubsumering eller henleggelse.⁶³ Lovbryterens belønning er at påtalemyndigheten kan nedlegge påstand om redusert straff.⁶⁴ I særlige tilfeller, herunder når det er tale om mindre alvorlige forhold eller bagatellmessige forhold, kan det likevel være adgang til å gi et bøteforelegg i stedet for tiltale eller avgjøre saken med påtaleunntatelse.⁶⁵ Med andre ord vil strafferabatt enten bestå av en reduksjon i straffens lengde eller at det idømmes en mildere straffereaksjon.

Av rettspraksis fremkommer det flere eksempler på at det idømmes lavere fengselsstraff enn det lovbryteren ellers ville ha fått dersom han ikke hadde bidratt med opplysninger.⁶⁶ I forarbeidene uttales det at normalrabatten ved uforbeholdne tilståelser bør utgjøre 1/3 av den straffen som ville blitt idømt uten tilståelse, og at det i særlige tilfeller er adgang til å gi bortimot halv straff.⁶⁷ Særlige tilfeller kan være dersom lovbryteren både har tilstått og bidratt med andre opplysninger.⁶⁸ Det er ikke utarbeidet noen klare retningslinjer for hva som bør være normalrabatten for politisamarbeid. Men dersom ordningen med strafferabatt ved politisamarbeid skal få den virkning som er tilsiktet, bør det kunne legges til grunn at det samme vil være gjeldende også for strafferabatt etter § 78 f annet alternativ.

---

⁶⁰ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 32

⁶¹ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 32

⁶² Matningsdal (2015) side 702.

⁶³ Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 side 9, se også riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 2-3.

⁶⁴ Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 side 9, se også riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 2-3.

⁶⁵ Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 side 9, se også riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 2-3.

⁶⁶ Se blant annet Rt. 1995 s. 242, Rt. 2002 s. 993, Rt. 2005 s. 314 og Rt. 2007 s. 1677

⁶⁷ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 39. Se også Høyesteretts uttalelser i Rt. 2011 s. 1744 (avsnitt 16).

⁶⁸ Se blant annet Rt. 2012 s. 330 som gjaldt både uforbeholden tilståelse samt annet politisamarbeid. Her ble straffen ble redusert fra fengsel i 7 år til 4 år.

Samtidig som det kan gjøres endringer i straffens lengde kan det som nevnt også idømmes en mildere straffeaksjon. Hvilke strafferettslige reaksjoner som retten generelt har adgang til å idømme følger av straffeloven § 29 bokstav a-f. Hvilken av disse reaksjonene som skal anvendes for et bestemt lovbrudd følger imidlertid av det konkrete straffebudet som lovbryteren har overtrådt. For eksempel så er den strafferettslige reaksjonen for grov narkotikaovertrødelse fengsel inntil 10 år, jf. straffeloven § 232. Utgangspunktet er da at retten skal idømme fengselsstraff. Selv om det overtrådte straffebudet krever fengselsstraff har retten likevel adgang til å gjøre hele eller deler av denne straffen betinget, jf. straffeloven § 34. Det finnes flere eksempler fra rettspraksis hvor retten har idømt deler av straffen betinget på grunn av lovbrysterens samarbeid med politiet.⁶⁹ I kjennelsen inntatt i Rt. 2003 s. 736 var dette tilfellet. Her ble straffen satt til fengsel i fem år, hvor to år ble gjort betinget. I vurderingen la Høyesterett særlig vekt på den domfeltes samarbeid med politiet.

Videre har retten også adgang til å idømme samfunnsstraff i stedet for fengselsstraff dersom vilkårene i straffeloven § 48 er oppfylte. Et eksempel på dette fremgår av Rt. 2011 s. 1744. I denne saken fikk en kvinne sin straff redusert fra fire års fengsel til samfunnsstraff i 390 timer. Ved vurderingen om det skulle idømmes samfunnsstraff eller fengsel, la Høyesterett blant annet vekt på at kvinnens samarbeid med politiet hadde medført at hele sakskomplekset ble oppklart.⁷⁰

Riksadvokaten har i rundskriv nr. 3/2007 utarbeidet noen grunnleggende forutsetninger for at ordningen med strafferabatt skal kunne oppnå formålet lovgiver tilsiktet. Disse gjelder i utgangspunktet for strafferabatt ved uforbeholdne tilståelser, men det er nærliggende å anta at de også må gjelde ved annet politisamarbeid. For det første må strafferabatten være såpass stor at den kan virke motiverende.⁷¹ Videre må den være synbar og forutberegnelig.⁷² Rabattordningen skal også være kjent for lovbryster.⁷³ Her er det påtalemyndigheten som må sikre at lovbrysteren får kjennskap til mulighetene for strafferabatt ved politisamarbeid.

---

⁶⁹ Se blant annet Rt. 2003 s. 736 og Rt. 2007 s. 1056

⁷⁰ Rt. 2011 s. 1744 (avsnitt 27)

⁷¹ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 2

⁷² Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 2

⁷³ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 side 2

Strafferabattens form og størrelse ved politisamarbeid vil imidlertid alltid bero på en konkret helhetsvurdering av flere momenter. Hvilke momenter domstolen legger vekt på ved utmålingen av strafferabattens størrelse vil bli behandlet i avhandlingens kapittel 3.

3 Hva er det Høyesterett legger vekt på ved anvendelsen av § 78 f annet alternativ?

3.1 Overordnet

Det har lenge vært praksis å tillegge politisamarbeid vekt ved straffutmålingen.⁷⁴ Nå som momentet også er lovfestet er det ikke tvilsomt at det ved straffutmålingen skal tas i betraktning om lovbrøteren har bidratt til oppklaring av andre straffesaker. Når det er sagt, er det imidlertid mindre klare retningslinjer for hvilken betydning politisamarbeid rent faktisk skal ha for straffutmålingen. I dommen inntatt i Rt. 2012 s. 330 uttalte Høyesterett at «[d]et kan ikke utledes noen klare retningslinjer av Høyesteretts praksis for hvilken vekt slikt samarbeid skal tillegges ved straffutmålingen»,⁷⁵ samt at det er «vanskelig å sette opp generelle retningslinjer for størrelsen på det fradrag som bør gis i den enkelte sak».⁷⁶ Hvilken betydning politisamarbeidet skal ha for straffutmålingen i den konkrete sak samt beregningen av rabattens størrelse, vil dermed bero på en konkret sammensatt vurdering av de momenter som gjør seg gjeldende i den enkelte sak.

Her bør det bemerkes at Høyesterett ikke alltid tydelig skiller alternativene uforbeholden tilståelse og bidrag til oppklaring av andre straffesaker. Dette innebærer at lovbrøteren ofte får en samlet rabatt etter straffeloven § 78 f. Dette var tilfellet i HR-2018-1987-A, hvor den domfelte fikk en samlet reduksjon på 20 % for tilståelse og samarbeid med politiet.⁷⁷

I rettspraksis fremkommer det likevel enkelte momenter som ofte trekkes frem som vesentlige ved vurderingen om strafferabattens størrelse i tilknytning til anvendelsen av straffeloven § 78 bokstav f annet alternativ. I det følgende vil jeg dermed undersøke nærmere hvilke momenter Høyesterett har tillagt vekt ved utmålingen av strafferabattens størrelse.

---

⁷⁴ Som eksempel fra eldre rettspraksis se blant annet Rt. 1984 s. 589.

⁷⁵ Rt.2012 s. 330 (avsnitt 13)

⁷⁶ Rt. 2012 s. 330 (avsnitt 17)

⁷⁷ HR-2018-1987-A (avsnitt 12)

3.2 Samarbeidets omfang og betydning for saken

Et moment som domstolene primært har lagt avgjørende vekt på ved vurderingen av strafferabattens størrelse er samarbeidets omfang og dens betydning for saken.⁷⁸ Dette er i kjernen av straffeloven § 78 f annet alternativ og er nært tilknyttet bestemmelsens vilkår for strafferabatt, herunder vilkåret «vesentlig grad bidratt til oppklaring».⁷⁹

Dommen inntatt i Rt. 2007 s. 1056 (NOKAS-saken) er et godt eksempel på hvordan domstolene legger vekt på samarbeidets omfang og dens betydning for saken. Saken omhandlet straffutmålingen av tolv personer som var domfelt for grovt ran eller medvirkning til grovt ran. En av de domfelte hadde samarbeidet med politiet under oppklaringen av saken. Spørsmålet for Høyesterett i hans tilfelle var hvilken betydning samarbeidet skulle ha for straffutmålingen. Den domfelte hadde blant annet gitt opplysninger og klargjort en rekke forhold rundt ransforberedelsene og det som skjedde på ransdagen. Om hans samarbeid ble det uttalt at dette «har fått betydning i og med at den bevismessige side for en rekke av ranerne er påvirket og styrket av dette og det antas at dette har medvirket til flere av tilståelsene for lagmannsretten».⁸⁰ Videre presiserte Høyesterett at hans samarbeid åpenbart hadde vært av stor betydning.⁸¹ Riksadvokaten hadde også bekreftet at de opplysninger den domfelte hadde gitt, hadde vært viktige på den tiden de ble gitt.⁸²

I denne saken besto samarbeidet av omfattende opplysninger, som helt klart hadde hatt betydning for sakens oppklaring og iretteføringen av andre medskyldige. Dette la Høyesterett avgjørende vekt på ved straffutmålingen, og som følge av dette ble tre år og seks måneder av en straff på fengsel i fire år gjort betinget. Dette er en betydelig straffereduksjon, som viser at dersom samarbeidet er omfattende og av særlig betydning for saken vil dette kunne resultere i en større strafferabatt.

Motsetningsvis kan det vises til kjennelsen inntatt i Rt. 2004 s. 1491. Saken omhandlet straffutmålingen ved erverv av narkotika. Her hadde den domfelte tilbudt politiet opplysninger om narkotikamiljøet på Stord. Politiet mottok imidlertid ikke noen opplysninger av verdi. Høyesterett fant det derfor vanskelig å tillegge disse opplysningene noen vekt ved

---

⁷⁸ Matningsdal (2015) side 733

⁷⁹ Se nærmere punkt 2.2 i avhandlingen om «vesentlig grad»

⁸⁰ Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 249)

⁸¹ Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 250)

⁸² Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 250)

straffutmålingen, og strafferabatt for politisamarbeidet ble ikke innrømmet.⁸³ Høyesteretts uttalelser i denne saken viser at det ikke er tilstrekkelig at lovbryteren tilbyr opplysninger. De opplysningene lovbryteren tilbyr må også være av en viss verdi for politiet.

I Rt. 2003 s. 736 ble det lagt særlig vekt på betydningen den domfeltes forklaringer hadde hatt for oppklaringen av andre involvertes saker.⁸⁴ Den domfeltes samarbeid med politiet hadde i denne saken bidratt slik at andre involvertes saker ble oppklarte. På bakgrunn av dette kom Høyesterett til at to av fem år fengsel derfor burde gjøres betinget.⁸⁵ I Rt. 2002 s. 993 stilte det seg derimot noe annerledes. Her hadde den domfeltes forklaringer vært avgjørende for å få den medskyldige dømt. Vekten av politisamarbeidet ble imidlertid redusert på bakgrunn av at han hadde hatt en klar egeninteresse i å trekke den medskyldige inn i saken.⁸⁶ Dette for å unngå at han selv ble belastet for mer omfattende forbrytelser enn han hadde begått. Som følge av den domfeltes tilståelse og forklaringer fikk han en samlet straffereduksjon på under 10 %, som i utgangspunktet er relativt beskjedent i forhold til den betydningen hans samarbeid faktisk hadde hatt.

Kjennelsen inntatt i Rt. 2002 s. 993 viser at Høyesterett setter krav til hvilken motivasjon lovbryteren har hatt for samarbeidet. Dette skiller seg fra uttalelsene i forarbeidene som trekker fram at det viktigste for å bekjempe alvorlig kriminalitet er at opplysninger blir gitt, og at hvilken motivasjon som ligger bak samarbeidet bør derfor ikke være avgjørende.⁸⁷

I forbindelse med vurderingen av samarbeidets omfang og betydning for saken har Høyesterett også sett på når samarbeidet fant sted. Dommen inntatt i Rt. 2000 s. 2072 viser at også samarbeid etter at skyldspørsmålet er avgjort må tillegges en viss vekt.⁸⁸ På side 2074 i dommen uttaler Høyesterett at «[o]gså opplysningar på dette stadiet kan vere til hjelp i etterforskninga i høve til andre involverte». Når Høyesterett sier at det kan tillegges en viss vekt tilsier dette at dersom samarbeidet hadde skjedd på et tidligere tidspunkt ville politisamarbeidet kunne blitt vektlagt i større grad.

---

⁸³ Rt. 2004 s. 1491 (avsnitt 12)

⁸⁴ Rt. 2003 s. 736 (avsnitt 19)

⁸⁵ Rt. 2003 s. 736 (avsnitt 19)

⁸⁶ Rt. 2002 s. 993 (side 995)

⁸⁷ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 37

⁸⁸ Rt. 2000 s. 2072 (side 2074)

3.3 Sakens alvorlighetsgrad og allmennpreventive hensyn

Hvor grov eller alvorlig overtredelsen er samt allmennpreventive hensyn, er momenter som domstolene ofte viser til ved vurderingen av strafferabattens størrelse. Sakens alvorlighetsgrad og allmennpreventive hensyn vil ofte fungere som motargumenter mot en omfattende strafferabatt etter straffeloven § 78 f annet alternativ.

Det at domstolen vektlegger allmennpreventive hensyn vil i utgangspunktet være et uttrykk for stor klanderverdighet og at domstolen anser handlingen som svært alvorlig.⁸⁹

Allmennpreventive hensyn vil som oftest gjelde sterkere i de sakene som omhandler grove straffbare handlinger enn ved mindre alvorlige handlinger.⁹⁰ Det bør likevel bemerkes at i utgangspunktet vil ikke den enkelte dom i seg selv ha særlig betydning for allmennprevensjonen, men spørsmålet en må stille er hvordan det ville virke på lovlydigheten om det ble vanlig å gi omfattende strafferabatt i tilsvarende tilfeller.⁹¹

I de tilfeller der det er tale om grove overtredelser, og allmennpreventive hensyn gjør seg gjeldende, vil det kunne være vanskelig å begrunne en omfattende straffereduksjon selv om lovbrøyteren har samarbeidet med politiet. At en handling er å anses som grov betyr imidlertid ikke at en lovbrøyter er avskåret fra å få strafferabatt etter straffeloven § 78 f annet alternativ. Men som rettspraksis viser vil sakens alvorlighetsgrad og allmennpreventive hensyn imidlertid kunne være av betydning for utmålingen av rabattens størrelse, herunder valg av reaksjon og reaksjonens lengde.⁹²

En sak som belyser hvilken betydning momentene sakens alvorlighetsgrad og allmennpreventive hensyn kan ha for strafferabattens størrelse fremgår av dommen inntatt i Rt. 2007 s. 1677 (Finance Credit-saken). Saken omhandlet strafferabattens størrelse i en svært omfattende og grov bedragerisak. Her hadde den domfeltes tilståelse og forklaringer vært av «atskillig betydning for fremdriften av sakskomplekset», som førte til særlige prosessøkonomiske besparelser for politiet.⁹³ Hans bidrag til oppklaring av saken hadde også

---

⁸⁹ Linda Grønning, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff*, 2. utgave 2019 side 704

⁹⁰ Andenæs (2016) side 506 – om allmennpreventive hensyn i vurderingen om det skal gis dom på betinget fengsel.

⁹¹ Andenæs (2016) side 506 – om allmennpreventive hensyn i vurderingen om det skal gis dom på betinget fengsel.

⁹² Se blant annet Rt. 2007 s. 1677 og HR-2019-1236-A

⁹³ Rt. 2007 s. 1677 (avsnitt 28)

vært av betydning for fremdriften av andre saker i sakskomplekset, herunder andre medskyldige.⁹⁴ Til tross for dette kom Høyesterett til at straffefradraget ikke kunne bli mer enn to år. Dette begrunnet førstvoterende i avsnitt 30 med:

«Hvor omfattende fradraget skal være, avhenger av en konkret vurdering. Så omfattende som bistanden har vært i denne saken, tilsier det isolert sett at fradraget bør være betydelig. Men (...) kan sakens alvorlighetsgrad ha betydning for fradragets omfang. Denne saken gjelder som nevnt en bedragerisak som i omfang savner sidestykke i norsk rettshistorie. (...) Det er tale om grove tillitsbrudd hvor de allmennpreventive hensyn er tungtveiende.»

Høyesterett la i denne saken med andre ord avgjørende vekt på sakens alvorlighetsgrad og allmennpreventive hensyn, noe som fikk stor betydning for strafferabattens størrelse. Høyesteretts uttalelser i avsnitt 30 tilsier at dersom overtredelsen ikke hadde vært så grov som den var, kunne fradraget i straffen vært betydeligere større.

Videre kan det vises til dommen inntatt i Rt. 2008 s. 1003. Saken gjaldt straffutmålingen for to personer som var dømt for uaktsomt heleri. Spørsmålet var om det kunne idømmes bøtestraff i stedet for betinget fengselsstraff. Begge de domfelte hadde samarbeidet med politiet, samt vitnet i saken mot hovedmannen til tross for de belastninger dette kunne medført.⁹⁵ Om lovbruddet uttalte førstvoterende at «[h]eleri representerer et alvorlig samfunnsproblem, og allmennpreventive hensyn må veie tungt ved straffutmålingen for slike heleriovertredelser som her».⁹⁶ På bakgrunn av at det i denne saken forelå allmennpreventive hensyn av en slik tyngde kom flertallet (4-1) til at dette utelukket bøtestraff.⁹⁷

I HR-2019-1236-A fikk allmennpreventive hensyn betydning for om det skulle idømmes samfunnsstraff eller fengselsstraff. Saken omhandlet en grov narkotikaovertrødelse. Før en eventuell strafferabatt var trukket fra lå straffenivået i denne saken på ubetinget fengsel i to år og seks måneder. Spørsmålet i saken var om det forelå tilstrekkelig grunn til å idømme samfunnsstraff fremfor fengselsstraff. I vurderingen ble det lagt vekt på domfeltes tilståelse og opplysninger om andre medskyldige, samt at hun alene hadde omsorgen for fem barn.

---

⁹⁴ Rt. 2007 s. 1677 (avsnitt 28)

⁹⁵ Rt. 2008 s. 1003 (avsnitt 13)

⁹⁶ Rt. 2008 s. 1003 (avsnitt 12)

⁹⁷ Rt. 2008 s. 1003 (avsnitt 14)

Om tilståelsen og de opplysningene hun hadde gitt om oppdragsgiverne kom Høyesterett til at dette medførte en samlet straffereduksjon på ca. 20 prosent – et fradrag på seks måneder.⁹⁸ Når det gjaldt samarbeidet med politiet ble dette imidlertid tillagt en nokså begrenset vekt i vurderingen av om det skulle idømmes samfunnsstraff i stedet for fengselsstraff.⁹⁹ Dette begrunnet førstvoterende blant annet med at samarbeidet med politiet ikke var like omfattende som i en liknende sak, hvor det ble idømt samfunnsstraff.¹⁰⁰ Hensynet til omsorgen for barna talte imidlertid med styrke for å idømme samfunnsstraff.¹⁰¹ Høyesterett mente imidlertid at hensynet til allmennprevensjon sto sterkt i denne saken, og fant dermed ikke tilstrekkelig grunn til å idømme samfunnsstraff.¹⁰² Straffen ble satt til 2 år fengsel etter fradrag fra tilståelsen og det øvrige politisamarbeidet, men med hensyn til lovbrysterens omsorgsansvar ble en del av straffen gjort betinget.

Som disse avgjørelsene viser, særlig Finance Credit-saken, vil momentet sakens alvorlighetsgrad kunne fungere som et motargument mot de omstendighetene som taler for en omfattende straffereduksjon. Sakens alvorlighetsgrad og allmennpreventive hensyn tilsier med andre ord at når det er tale om grove straffbare handlinger vil strafferabattens størrelse kunne bli redusert, selv om det også foreligger omfattende samarbeid med politiet.

3.4 Risikoen for represalier

Et annet moment som Høyesterett i flere tilfeller har lagt stor vekt på er risikoen for represalier. I kriminelle miljøer, særlig organisert eller grenseoverskridende kriminalitet, vil det ofte være strenge kodekser om hvordan man forholder seg til politiet. Slik kriminell virksomhet er ofte vanskelig å avdekke, og den som gir opplysninger om disse virksomhetene utsetter seg gjerne for en betydelig risiko.¹⁰³ Dersom formålet med politisamarbeid skal kunne oppnås i slike tilfeller bør det derfor ved utmålingen av strafferabattens størrelse legges vekt på risikoen for represalier.

---

⁹⁸ HR-2019-1236-A (avsnitt 16)

⁹⁹ HR-2019-1236-A (avsnitt 34)

¹⁰⁰ HR-2019-1236-A (avsnitt 33-34)

¹⁰¹ HR-2019-1236-A (avsnitt 29)

¹⁰² HR-2019-1236-A (avsnitt 35)

¹⁰³ Rt. 2012 s. 330 (avsnitt 16)

Et eksempel på dette finner vi blant annet i den såkalte NOKAS-saken.¹⁰⁴ Her hadde en av de domfelte samarbeidet med politiet, og de opplysningene som var gitt ble ansett som viktige for oppklaring av saken. Om det kriminelle miljøet og risikoen for hevnaksjoner uttalte førstvoterende i avsnitt 95: «[k]odeksen i miljøet gikk ut på å ikke gi opplysninger til politiet – særlig ikke om andres forhold. Det er en åpenbar belastning å bryte kodeksen». Videre uttaler hun at dette «tilsier en betydelig strafferabatt for den som har gitt opplysninger av ikke uvesentlig betydning».

Ofte har dette momentet kommet til anvendelse i narkotikasaker hvor en lovbrøyer samarbeider slik at andre involverte har blitt tatt, herunder for eksempel mottakere eller bakmenn.¹⁰⁵ Naturlig nok er dette fordi faren for hevnaksjoner ofte er tilstede i slike miljøer. Et eksempel på dette er dommen inntatt i Rt. 2000 s. 3, hvor en av de domfelte hadde samarbeidet med politiet. Den domfelte hadde bidratt til oppklaring av saken samt andre tilknyttede saker, dette til tross for at vedkommende hadde blitt utsatt for betydelige trusler. Høyesterett uttalte at den domfeltes bistand til politiet måtte tillegges betydelig vekt ved straffutmålingen.¹⁰⁶ Videre i Rt. 2011 s. 1744 ble det blant annet lagt vekt på ved straffutmålingen at den domfelte hadde samarbeidet med politiet slik at hele saken ble oppklart, samt at hun hadde gitt informasjon om andre involverte. Dette fulgte hun opp ved å avgi vitneforklaringer i retten i sakene mot dem, til tross for den risikoen hun utsatte seg for.¹⁰⁷

Det vil i mange tilfeller også være en fare for at lovbrøyerens nærstående risikerer represalier når lovbrøyeren velger å samarbeide med politiet. Rettspraksis viser at faren for hevnaksjoner ikke utelukkende gjelder for lovbrøyeren selv, men at det også kan vektlegges at hans nærmeste utsettes for en risiko. I Rt. 1998 s. 2001 uttaler Høyesterett at hvor stor betydning politisamarbeid får «må avhenge av konkrete omstendigheter (...) hvilken risiko det har utsatt den tiltalte og hans omgivelser for, mv».¹⁰⁸ At risikoen for represalier kan gjelde for lovbrøyerens nærmeste fremkommer også i Rt. 2005 s. 406. I denne saken hadde domfeltes samarbeid med politiet vært av «eksepsjonell karakter», og hatt dramatiske konsekvenser for

---

¹⁰⁴ Rt. 2007 s. 1056

¹⁰⁵ Se blant annet Rt. 2005 s. 314, Rt. 2011 s. 1744 og Rt. 2012 s. 330

¹⁰⁶ Rt. 2000 s. 3 (side 7)

¹⁰⁷ Rt. 2011 s. 1744 (avsnitt 27)

¹⁰⁸ Rt. 1998 s. 2001 (side 2006)

henne og familien.¹⁰⁹ Førstvoterende uttalte at det måtte få en «viss betydning» at også barna hadde blitt sterkt berørt av morens politisamarbeid.¹¹⁰ Det bør bemerkes at dette var synet til mindretallet. Flertallet avviste imidlertid ikke at dette hadde betydning.

At lovbryterens nærmeste kan utsettes for hevnaksjoner vil naturligvis være en faktor for om lovbryteren anser politisamarbeid som lønnsomt, og det kan være avgjørende for om han faktisk velger å bidra med opplysninger. Det bør derfor tillegges vekt dersom lovbryteren samarbeider med politiet til tross for den faren dette kan innebære for vedkommendes nærmeste. Dette synes det forøvrig også å gjøre, jf. Rt. 1998 s. 2001 og Rt. 2005 s. 406.

Med hensyn til risikoen for represalier bør en likevel være forsiktig med å innrømme en for stor straffereduksjon ved politisamarbeid, da dette kan friste lovbryteren til å ta en for stor risiko i håp om strafferabatt.¹¹¹ Til tross for dette må lovbryteren uansett få en passende belønning for det han risikerer, og i så måte vil risikoen for hevnaksjoner ha stor betydning ved straffutmålingen.

Som jeg vil komme tilbake til i avhandlingens punkt 4.3 vil momentet risiko for represalier også kunne være av betydning for hvordan påtalemyndigheten opplyser retten om lovbryterens samarbeid med politiet.

3.5 Strafferabattens størrelse som motivasjon for samarbeidet

I enkelte saker vil det kunne være helt avgjørende for oppklaringen og iretteføringen at en lovbryter motiveres til å samarbeide med politiet.¹¹² For en lovbryter vil nok den beste motivasjonen for å samarbeide med politiet være en forventning om å få en strafferabatt i egen sak.¹¹³ Dette innebærer at straffereduksjonen bør være av en slik karakter at lovbryteren anser det som lønnsomt å samarbeide med politiet. Strafferabattens størrelse som motivasjon for samarbeidet har derfor vært et moment som Høyesterett har vist til ved straffutmålingen.

I Rt. 1995 s. 242 uttalte Høyesterett at det er viktig for politiet at lovbryteren motiveres til å samarbeide, samtidig som en strafferabatt vil være en rimelig kompensasjon for den faren han

---

¹⁰⁹ Rt. 2005 s. 406 (avsnitt 17)

¹¹⁰ Rt. 2005 s. 406 (avsnitt 16)

¹¹¹ Rt. 2005 s. 406 (avsnitt 18)

¹¹² Se blant annet Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 37

¹¹³ Se blant annet Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) side 37

kan pådra seg.¹¹⁴ Videre i Rt. 2005 s. 314 uttalte Høyesterett at strafferabatt ved politisamarbeid skal gi lovbryteren «en grunn til å samarbeide med politiet med tanke på fullstendig oppklaring».¹¹⁵ Videre uttaler førstvoterende at strafferabatten samtidig må være så stor at lovbryteren ser seg tjent med å ta den risikoen politisamarbeidet kan innebære.¹¹⁶ Strafferabattens størrelse som motivasjon vil nok derfor ofte komme til anvendelse i de tilfellene der lovbryteren risikerer represalier. Dette utelukker imidlertid ikke at momentet også vil få betydning i andre saker. Det skal som lovgiver la vekt på ved vedtakelsen av straffeloven § 78 f annet alternativ lønne seg å samarbeide med politiet.¹¹⁷

Hvilken betydning strafferabattens størrelse som motivasjon for politisamarbeidet har for straffutmålingen fremkommer også i Rt. 2002 s. 473. Saken omhandlet straffutmålingen av to domfelte som hadde begått narkotikaforbrytelser. Den ene av de domfelte (B) hadde i starten av etterforskningen samarbeidet med politiet. Hans opplysninger hadde hatt betydning for gjennomføringen av etterforskningen samt bevisføringen i retten. Han hadde også gitt opplysninger om en annen narkotikasak. Den andre domfelte (A) hadde på sin side også samarbeidet med politiet, men på et langt senere tidspunkt og etter at han hadde hørt deler av forklaringene fra de øvrige lovbryterne. Til tross for forskjellen i politisamarbeidet hadde begge de domfelte blitt idømt 11 års fengsel i lagmannsretten.

Høyesterett uttalte at politisamarbeidet måtte tillegges vekt for begge av de domfelte. Videre viste førstvoterende til påtalemyndighetens påtegning til Bs anke til Høyesterett hvor det blant annet fremgikk at:

«Dersom lagmannsrettens dom skulle bli stående, vil dette i tilfelle etter påtalemyndighetens oppfatning vise at straffutmålingsmessig så har en siktet lite å hente ved et samarbeide med politiet, idet retten til syvende og sist ikke vektlegger bistand til politiets etterforskning slik at den som gir viktige opplysninger til politiet ender opp med samme straff som en som ikke har bistått i samme omfang eller på samme måte.»¹¹⁸

---

¹¹⁴ Rt. 1995 s. 242 (side 243)

¹¹⁵ Rt. 2005 s. 314 (avsnitt 23)

¹¹⁶ Rt. 2005 s. 314 (avsnitt 23)

¹¹⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) side 46

¹¹⁸ Rt. 2002 s. 473 (side 475)

Høyesterett stilte seg bak påtalemyndighetens uttalelser, og sa seg enig i at det måtte gjøres en forskjell ved straffutmålingen av de to domfelte. Når det gjaldt B's samarbeid med politiet uttalte Høyesterett at dette måtte tillegges vekt i hans favør ved straffutmålingen.¹¹⁹ Om A's forklaringer uttalte Høyesterett at disse kun kunne tillegges en begrenset betydning.¹²⁰ Den domfelte (B) som hadde samarbeidet med politiet i atskillig større grad enn A fikk dermed redusert sin straff fra 11 år til 9 års fengsel. Mens den andre domfelte (A) kun fikk redusert sin straff til 10 år og 6 måneders fengsel.

Dommen viser at det er viktig at ulike forhold blir behandlet ulikt slik at lovbryteren motiveres til å samarbeide med politiet. Med andre ord skal vedkommende som faktisk har samarbeidet med politiet ikke risikere å ende opp med samme straff som en lovbrøyer som ikke har gitt opplysninger til politiet.

4 Forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen ved straffutmålingen

4.1 Overordnet

4.1.1 Hvilken rettergangsordning har vi?

Forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen i straffesaker kommer først og fremst til uttrykk i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (heretter straffeprosessloven) § 63, hvor det heter at: «[d]omstolene trer bare i virksomhet etter begjæring av en påtaleberettiget, og deres virksomhet opphører når begjæringen blir tatt tilbake».

En naturlig forståelse av bestemmelsen tilsier at retten ikke har adgang til å iverksette eller behandle straffesaker på eget tiltak. I forarbeidene uttales det at bestemmelsen gir uttrykk for straffeprosessens anklageprinsipp.¹²¹ Kjernen i anklageprinsippet er nemlig at det er påtalemyndigheten som skal ta initiativ til straffeforfølgning, og ikke domstolen.¹²²

Anklageprinsippet kommer også til uttrykk i straffeprosessloven § 38 som gjelder forholdet

---

¹¹⁹ Rt. 2002 s. 473 (side 475)

¹²⁰ Rt. 2002 s. 473 (side 475)

¹²¹ NUT 1969: 3 side 175

¹²² Se blant annet Johs Andenæs, *Norsk straffeprosess*, ved Tor-Geir Myhrer, 4. utgave, Oslo 2009 side 33, og Ørnulf Øyen, *Straffeprosess*, 2. utgave, Bergen 2019 side 129 og 454.

mellom tiltalebeslutning og dom. Utgangspunktet i straffeprosessloven § 38 er at retten ikke kan gå utenfor det forhold som tiltalen gjelder, jf. første ledd. Dette innebærer at påtalemyndighetens tiltalebeslutning angir rammene for hva retten har adgang til å behandle.

Anklageprinsippet innebærer med andre ord at påtalemyndighetens og domstolens oppgaver i straffesakene er strengt atskilte. Man kan således si at anklageprinsippet medfører en rolle- og arbeidsfordeling mellom domstolen og påtalemyndigheten.

Det lovfestede anklageprinsippet gir uttrykk for at norsk straffeprosess er en partsprosess (eller anklageprosess), med påtalemyndigheten og lovbrøteren på hver sin side, og domstolen som den upartiske aktøren med rollen som beslutningstaker.¹²³ At den norske rettergangsordningen er en partsprosess fremkommer også ved at straffeprosessloven i flere tilfeller omtaler påtalemyndigheten og lovbrøteren som sakens parter, jf. blant annet §§ 141 «skal den gi partene», 269 «når en part», samt § 306 «kan påankes av partene».

En rendyrket partsprosess innebærer imidlertid at det er «partene som har herredømme over prosessen, og domstolen har en tilbaketrukket rolle og få beføyelser».¹²⁴ En slik rettergangsordning har vi nok ikke i den norske straffeprosessen. Dette fremkommer blant annet ved at retten har et ansvar for at saken blir tilstrekkelig opplyst, og i dette henseende har retten adgang til å beslutte at det skal innhentes nye bevis, jf. straffeprosessloven § 294. Selv om retten i utgangspunktet er bundet av påtalemyndighetens tiltalebeslutning, er den likevel ikke bundet av partenes anførsler, påstander eller subsumsjon, jf. § 38. I en rendyrket partsprosess ville ikke domstolen hatt slike «friheter».

Motsetningen til rettergangsordningen partsprosess er inkvisisjonsprosess (eller undersøkelsesprosess). I en slik prosessordning er det dommeren som på eget initiativ igangsetter etterforskning, samler inn bevis og til slutt også avgjør saken.¹²⁵ Selv om norsk straffeprosess ikke kan sies å være en rendyrket partsprosess er det klart at den heller ikke er en ren inkvisisjonsprosess, jf. blant annet straffeprosessloven § 63.

Andenæs karakteriserer norsk straffeprosess som «en anklageprosess med visse inkvisitoriske innslag»,¹²⁶ mens Robberstad mener det er tale om en «inkvisitorisk prosess med enkelte

---

¹²³ Andenæs (2009) side 31

¹²⁴ Jon Petter Rui, «Straffeprosessen i perspektiv», *Jussens Venner* 06/2014 s. 382-443 (se side 415-416)

¹²⁵ Andenæs (2009) side 31

¹²⁶ Andenæs (2009) side 33

elementer hentet fra partsprosessen». ¹²⁷ Rui på sin side mener at det er mest treffende å beskrive norsk straffeprosess som en «undersøkelsesprosess med visse elementer fra partsprosessen, samt at kjernen i anklageprinsippet er varetatt». ¹²⁸ Uavhengig av hvilket standpunkt man stiller seg bak viser uansett reglene i straffeprosessloven, herunder særlig § 38, at norsk straffeprosess er en blanding av begge rettergangsordningene. ¹²⁹ Dette synes forøvrig Andenæs, Robberstad og Rui å være enige om.

4.1.2 Kort om «plea bargaining» - hvilken rettergangsordning hører denne til?

Ordnings «plea bargaining» beskrives av Straffeprosessutvalget i NOU 2016: 24 som forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og lovbrøyer om straffespørsmålet. ¹³⁰ Slike forhandlinger og/eller avtaler innebærer at lovbrøyeren kan få en lavere straff, mildere subsumsjon eller unnlatt straffefølgning dersom han tilstår eller gir opplysninger til politiet om lovbrudd begått av andre. ¹³¹

Denne ordningen har sin opprinnelse fra blant annet USA hvor rettssystemet bygger på common law-tradisjonen. ¹³² I et slikt rettssystem er det lovbrøyerens standpunkt til spørsmålet om straffeskyld som ofte vil være avgjørende for om saken vil bli behandlet av en jury eller ikke. ¹³³ Dersom lovbrøyeren erklærer seg skyldig – *plea of guilty* – og denne anses som gyldig, vil skyldspørsmålet normalt anses som avklart og domstolene kan dermed gå direkte til straffutmålingen. ¹³⁴ Med utgangspunkt i dette har det særlig i USA utviklet seg en prosess der påtalemyndigheten og lovbrøyeren i en viss utstrekning kan forhandle seg frem til en såkalt *guilty plea* – denne prosessen blir således «plea bargaining» ordningen. ¹³⁵

Domstolene i USA er i utgangspunktet ikke bundet av partenes avtaler eller forhandlinger etter at tiltalen er tatt ut, men i praksis er domstolene svært tilbakeholdne med å overprøve slike avtaler som er inngått mellom påtalemyndigheten og lovbrøyeren. ¹³⁶ Når det gjelder

---

¹²⁷ Anne Robberstad, *Mellom tvekamp og inkvisisjon Straffeprosessens grunnstrukturer belyst ved fornærmedes stilling*, Oslo 1999 side 146.

¹²⁸ Rui (2014) side 418

¹²⁹ Rui (2014) side 417

¹³⁰ NOU 2016: 24 side 363

¹³¹ NOU 2016: 24 side 363

¹³² NOU 2016: 24 side 363

¹³³ NOU 2016: 24 side 363

¹³⁴ NOU 2016: 24 side 363

¹³⁵ NOU 2016: 24 side 363

¹³⁶ NOU 2016: 24 side 375-376

avtaler som er inngått før tiltalen er utferdiget vil disse imidlertid avskjære domstolens mulighet til å gripe inn.¹³⁷ Dette innebærer at ordningen «plea bargaining» ikke bare binder påtalemyndigheten og lovbyteren, men avtaler mellom disse partene vil også langt på vei være bindende overfor domstolen.

Ordningen «plea bargaining» gir med andre ord partene, herunder påtalemyndigheten og lovbyteren stor rådighet over straffespørsmålet, og ikke minst straffekravet for øvrig. Domstolene vil i slike tilfeller ha en mer tilbaketrukket rolle og makten over straffesaken vil i stor grad ligge hos påtalemyndigheten. Dette tilsier at konstruksjonen «plea bargaining» hører til en mer rendyrket partsprosess.

Spørsmålet om å innføre plea bargaining-lignende ordninger i Norge har vært et tema i flere offentlige utredninger siden slutten av 1990-tallet, uten at dette har blitt innført.¹³⁸ I norsk rett har den tradisjonelle oppfatningen vært at forhandlinger etter mønster av amerikansk «plea bargaining» vil være i strid med grunnleggende prinsipper i vår straffeprosess.¹³⁹ Dersom ordningen «plea bargaining» skulle vært en del av norsk straffeprosess ville dette medført at vår rettergangsordning ville gått i retningen av en mer rendyrket partsprosess enn det vi har per i dag (se punkt 4.1 i avhandlingen).

I det følgende vil det undersøkes nærmere om hvordan vår rettergangsordning påvirker forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen i relasjon til straffutmålingen. Herunder vil det undersøkes om påtalemyndigheten har adgang til å inngå avtaler med lovbyter om straffepåstanden, og i så fall hvilken virkning dette har for domstolen.

4.2 Har påtalemyndigheten adgang til å inngå avtaler med lovbyter om straffepåstanden?

4.2.1 Rettslig utgangspunkt

I norsk straffeprosess er det per i dag ingen lovgivning som direkte regulerer påtalemyndighetens adgang til å inngå avtaler med lovbyteren om straffepåstanden.¹⁴⁰ Manglende lovgivning betyr likevel ikke at påtalemyndigheten står fritt til å inngå slike

---

¹³⁷ NOU 2016: 24 side 376

¹³⁸ NOU 2016: 24 side 376

¹³⁹ Andenæs (2009) side 78, 203-204 og 437.

¹⁴⁰ Jf. blant annet Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 12)

avtaler med lovbryteren. Dette er blant annet fordi verken påtalemyndigheten eller lovbryteren har fri rådighet over straffekravet i straffesakene.¹⁴¹ Påtalemyndighetens adgang til å inngå avtaler med lovbryteren om straffepåstanden må derfor vurderes i lys av hvilken frihet den har til å nedlegge straffepåstand, samt hvilke løfter påtalemyndigheten kan gi.

De avgjørelser som påtalemyndigheten tar i straffesaksbehandlingen, herunder også straffepåstanden, må naturligvis tas med utgangspunkt i loven. Videre styres påtalemyndighetens avgjørelser av kravene til «likebehandling, saklighet og objektivitet».¹⁴² Når det gjelder straffepåstanden må denne være i samsvar med straffeloven, samt være lojal overfor lovgivers forutsetninger og den foreliggende rettspraksis.¹⁴³ Påtalemyndigheten kan således ikke inngå en avtale om en straffepåstand dersom påstanden ikke er i tråd med disse kravene.

Etter straffeprosessloven § 92 annet ledd første punktum følger det et forbud mot å gi lovbryteren uriktige opplysninger eller løfter i forbindelse med avhør. Bestemmelsen gjelder i utgangspunktet for avhør i retten, men forbudet kommer også til anvendelse ved politiavhør, jf. § 232 annet ledd. Ettersom en avtale mellom påtalemyndigheten og lovbryteren gjerne forutsetter en viss form for løfter, vil bestemmelsen kunne ha betydning for om påtalemyndigheten har adgang til å inngå slike avtaler med lovbryteren.¹⁴⁴

En naturlig språklig forståelse av ordlyden «løfter» tilsier en form for lovnad eller forsikring om noe. Løfteforbudet i § 92 annet ledd omfatter også løfter om en form for strafferettslig særbehandling, som for eksempel straffereduksjon.¹⁴⁵ I straffeprosessen er det gjerne de løftene som er betinget av at lovbryteren gjør eller sier noe som er interessant for om løfteforbudet kommer til anvendelse.¹⁴⁶ Et eksempel på dette kan være at påtalemyndigheten lover lovbryteren en straffereduksjon i egen sak, dersom vedkommende bidrar med opplysninger om andre lovbrudd. Av forarbeidene til bestemmelsen fremkommer det at en lovnad om lempeligere behandling dersom lovbryteren røper en medskyldig ikke er tillatt.¹⁴⁷

---

¹⁴¹ Kjelby (2019) side 346

¹⁴² Kjelby (2019) side 349

¹⁴³ Kjelby (2019) side 349

¹⁴⁴ NOU 2016: 24 side 366

¹⁴⁵ Jo Hov, *Rettergang II*, Oslo 2010 s. 861

¹⁴⁶ Ørnulf Øyen, *Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen*, Bergen 2010 side 208

¹⁴⁷ NUT 1969: 3 side 189

Dette trekker i retning av at påtalemyndigheten ikke har adgang til å inngå avtaler med lovbryter om straffepåstanden.

Ifølge Straffeprosessutvalget i NOU 2016: 24 er det likevel ikke gitt at «løfteforbudet rammer alle typer tilsagn fra påtalemyndigheten, og det må antakelig legges til grunn at løftebegrepet er noe snevrere enn ordlyden tilsier, slik at det må leses inn et utilbørighetsvilkår».¹⁴⁸ Videre uttaler utvalget at det avgjørende for om løfteforbudet er krenket vil antakelig basere seg på om «det er saklig grunnlag for tilsagnet», samt om «tilsagnet og situasjonen ellers medfører at mistenkte blir utsatt for utilbørlig press».¹⁴⁹

I Rt. 2005 s. 1453, Rt. 2007 s. 616 samt Rt. 2009 s. 1336 kom spørsmål knyttet til påtalemyndighetens tilsagn om straffepåstanden opp for Høyesterett. Høyesterett behandlet imidlertid ikke direkte spørsmålet om påtalemyndigheten faktisk har adgang til å gi slike tilsagn. I Rt. 2005 s. 1453 oppstilte imidlertid Høyesterett retningslinjer for påtalemyndighetens tilsagn.¹⁵⁰ Dette tyder på at påtalemyndigheten ikke er avskåret fra å gi et tilsagn om straffepåstanden. I Rt. 2007 s. 616 og Rt. 2009 s. 1336 var spørsmålet om hvilken betydning et tilsagn fra påtalemyndigheten skulle ha for straffutmålingen. En vurdering av dette vil naturligvis forutsette at påtalemyndigheten faktisk har adgang til å gi et slikt forhåndstilsagn. Når Høyesterett da unnlater å drøfte hvorvidt påtalemyndigheten har en slik adgang, men bygger på denne forutsetningen, tilsier dette at det ikke anses som problematisk.¹⁵¹

Høyesterett nevner forøvrig heller ikke løfteforbudet i straffeprosessloven § 92 annet ledd første punktum. Det må på denne bakgrunn kunne legges til grunn at Høyesterett mener at et tilsagn om en bestemt straffepåstand ikke er i strid med straffeprosessloven § 92 annet ledd første punktum. Formålet med løfteforbudet er for så vidt å gi en rettsikkerhetsgaranti som reduserer risikoen for at lovbryteren inkriminerer seg selv eller andre på et uriktig grunnlag.¹⁵² Så fremt dette er tilstrekkelig ivaretatt kan det ikke være særlig betenkelig at påtalemyndigheten gir et tilsagn om hvilken straffepåstand som vil bli nedlagt for retten.

---

¹⁴⁸ NOU 2016: 24 side 366

¹⁴⁹ NOU 2016: 24 side 366

¹⁵⁰ Rt. 2005 s. 1453 (se avsnitt 18)

¹⁵¹ Se uttalelsene i Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 25-29 om betydningen av slike avtaler) og Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 12 som gir uttrykk for at påtalemyndigheten har adgang til å gi tilsagn om straffepåstanden)

¹⁵² Øyen (2010) side 209

På bakgrunn av de tre nevnte avgjørelsene fra Høyesterett kan det legges til grunn at påtalemyndigheten i utgangspunktet har adgang til å inngå en avtale med lovbrøyer om straffepåstanden. Denne adgangen er likevel betinget av at visse forutsetninger er tilstede.¹⁵³ I det følgende vil jeg undersøke disse forutsetningene nærmere.

4.2.2 Forutsetninger for at påtalemyndigheten kan gi lovbrøyeren et bindende forhåndstilsagn om straffepåstanden

I Rt. 2005 s. 1453 fremkommer det at i den utstrekning det gis et forhåndstilsagn om straffepåstanden er det særlig to forhold som på forhånd må klargjøres for lovbrøyeren:

*«For det første må det klargjøres for siktede at domstolen ikke er bundet til å følge den straffepåstand som påtalemyndigheten nedlegger. Og for det annet må omfanget av de straffbare forhold som tilsagnet knytter seg til, gjøres tilstrekkelig klart».*¹⁵⁴

Tilsagnet må med andre ord være gitt på et riktig faktisk grunnlag. Dette innebærer at dersom det senere avdekkes at lovbrøyerens rolle eller at den straffbare virksomheten er mer omfattende vil ikke påtalemyndighetens tilsagn være bindende.¹⁵⁵ Disse kravene er fulgt opp i rundskrivet fra riksadvokaten.¹⁵⁶

I den nevnte avgjørelsen la Høyesterett samtidig til grunn at påtalemyndigheten har adgang til å gå bort fra tilsagnet ved bristende forutsetninger.¹⁵⁷ Bristende forutsetninger kan for eksempel være når forhåndstilsagnet baserer seg på konkrete forhold, men så viser det seg senere at lovbrøyeren har holdt tilbake viktige opplysninger.¹⁵⁸

Videre fremkommer det i Rt. 2007 s. 616 at det er en forutsetning ved inngåelsen av avtaler om straffepåstanden at påtalemyndigheten «opptrer lojalt i forhold til de retningslinjer for strafferabatt som er trukket opp i Høyesteretts praksis».¹⁵⁹ Påtalemyndigheten har således ikke adgang til å gi et forhåndstilsagn om en straffepåstand som er lavere enn det som følger av rettspraksis. Et tilfelle der det ble ansett som et brudd på denne lojalitetsplikten er

---

¹⁵³ Øyen (2010) side 214

¹⁵⁴ Rt. 2005 s. 1453 (avsnitt 18)

¹⁵⁵ Kjelby (2019) side 353

¹⁵⁶ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 10

¹⁵⁷ Rt. 2005 s. 1453 (se avsnitt 19-20)

¹⁵⁸ Kjelby (2019) side 353

¹⁵⁹ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29), se også Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 23).

avgjørelsen inntatt i Rt. 2009 s. 1336. Her uttalte førstvoterende at «en dom i samsvar med avtalen ville være et nytt overgrep mot guttene».¹⁶⁰

I tillegg til dette følger det av riksadvokatens rundskriv et krav om at tilsagnet blir gitt av påtalemyndigheten.¹⁶¹ Dette innebærer at politibetjenter, herunder etterforskere ikke har adgang til å inngå avtaler med lovbryteren om straffepåstanden. Det er likevel ikke tilstrekkelig at det er påtalemyndigheten som gir tilsagnet, forhåndstilsagnet må i tillegg være besluttet av den som har tiltalekompetansen i den konkrete sak.¹⁶² Dersom tiltalekompetansen ligger hos overordnet påtalemyndighet, men det er påtalemyndigheten i politiet som skal gi tilsagnet til lovbryteren må dette på forhånd konfereres med den myndighet som har tiltalekompetansen.¹⁶³

Videre følger det av riksadvokatens rundskriv at et forhåndstilsagn i utgangspunktet skal gis skriftlig.¹⁶⁴ Kravet til skriftlighet er begrunnet i hensynet til notoritet og etterprøvbarhet.¹⁶⁵

På bakgrunn av høyesterettspraksis ser det ut til at et forhåndstilsagn om straffepåstanden fra påtalemyndigheten i seg selv ikke er særlig betenkelig.¹⁶⁶ De betenkelighetene som Høyesterett trekker frem synes i all hovedsak å knytte seg til om hvilke rettsvirkninger slike forhåndstilsagn har for domstolens straffutmåling. Dette vil bli drøftet i avhandlingens punkt 4.4.

4.2.3 Forslag til ny § 28-7 i NOU 2016: 24 om straffetilsagn

Straffeprosessutvalget har i NOU 2016: 24 fremmet et forslag om å lovfeste en regel som gir påtalemyndigheten adgang til å forplikte seg til å nedlegge en bestemt straffepåstand. Denne regelen fremkommer i utvalgets forslag til ny § 28-7, hvor ordlyden i bestemmelsens første ledd lyder slik: «[n]år mistenkte ved tilståelse eller på annen måte bidrar med opplysninger av betydning, kan påtalemyndigheten forplikte seg til å nedlegge en bestemt påstand om straff».¹⁶⁷

---

¹⁶⁰ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 40)

¹⁶¹ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 10, se også Kjelby (2019) side 353

¹⁶² Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 10, se også Kjelby (2019) side 353

¹⁶³ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 10, Se også Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 s. 10

¹⁶⁴ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 10

¹⁶⁵ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 10, Se også Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 s. 10

¹⁶⁶ Jf. Rt. 2005 s. 1453, Rt. 2007 s. 616 og Rt. 2009 s. 1336

¹⁶⁷ NOU 2016: 24 side 64

Straffeprosessutvalget begrunner denne lovfestingen blant annet i prosessøkonomiske hensyn, samt at et forhåndstilsagn vil kunne gi lovbryster en større forutberegnelighet i forhold til straffnivået.¹⁶⁸ Utvalget trekker også fram at en slik ordning kan «bidra til å realisere formålet med reglene om strafferabatt».¹⁶⁹

Regelen kan komme til anvendelse enten når en lovbryster «tilstår eller gir opplysninger som bidrar til oppklaring».¹⁷⁰ En naturlig forståelse av ordvalget «eller» trekker i retning av at utvalget mente å likestille politisamarbeid etter straffeloven § 78 f annet alternativ med en uforbeholden tilståelse. Utvalget uttaler imidlertid at «[d]et er et vilkår for å gi tilsagn at mistenkte tilstår eller gir opplysninger ‘av betydning’, forutsetningsvis for *egen sak*. Det er ikke tilstrekkelig at mistenkte utelukkende gir opplysninger om lovbrudd begått av andre».¹⁷¹

Straffeprosessutvalget oppstiller med andre ord et vilkår om at lovbrysteren må gi opplysninger tilknyttet sin egen sak for at påtalemyndigheten skal ha adgang til å gi tilsagn om straffepåstanden. Dette tyder på at utvalget mener det skal gjøres forskjell på politisamarbeid i egen sak, og politisamarbeid når det gjelder lovbrudd begått av andre. Utvalget begrunner dette skillet med de betenkeligheter som er tilknyttet såkalte «kronvitneordninger».¹⁷²

Straffeprosessutvalgets syn på slike kronvitneordninger er at det vil «stride mot rettsferdighetsforestillinger at noen skal kunne kjøpe seg fri fra straffansvar ved å angi medsamsvorne».¹⁷³ Videre mener utvalget at slike ordninger vil kunne «bygge opp under en angiverkultur og medføre uønsket straffrihet for kronvitnets handlinger», samt at det kan knytte seg tvil om troverdigheten om opplysninger som kronvitnet gir.¹⁷⁴ Utvalget påpeker at lovbrysteren i slike situasjoner potensielt vil ha «et særlig motiv for å begrense eget ansvar og overdrive ansvaret for øvrige impliserte for derved å styrke egen forhandlingsposisjon».¹⁷⁵ I

---

¹⁶⁸ NOU 2016: 24 side 633 og 379

¹⁶⁹ NOU 2016: 24 side 379

¹⁷⁰ NOU 2016: 24 side 633

¹⁷¹ NOU 2016: 24 side 633

¹⁷² NOU 2016: 24 side 379

¹⁷³ NOU 2016: 24 side 378

¹⁷⁴ NOU 2016: 24 side 379

¹⁷⁵ NOU 2016: 24 side 379

så måte bør det dermed ikke være anledning til å gi straffetilsagn kun på bakgrunn av opplysninger som er tilknyttet lovbrudd begått av andre.¹⁷⁶

Dette innebærer imidlertid ikke at opplysninger vedrørende andres lovbrudd ikke vil være av betydning. Det er på det rene at dersom en lovbryster i vesentlig grad har bidratt til å oppklare andre lovbrudd begått av andre skal det tas i betraktning ved straffutmålingen, jf. straffeloven § 78 f annet alternativ. Påtalemyndigheten vil således ha mulighet til å ta dette i betraktning ved fastsettelsen påstanden. Dette forutsetter imidlertid at lovbrysteren i tillegg har tilstått eller bidratt med opplysninger om sin egen sak. Men på bakgrunn av de betenkeligheter som utvalget har fremhevet med de tilfeller hvor en lovbryster gir opplysninger om andres lovbrudd «må det nok stilles strenge krav til påtalemyndigheten når den i forkant av en rettsprosess gir et løfte om sin fremtidige myndighetsutøvelse».¹⁷⁷ Med andre ord er det viktig at det stilles strenge krav til påtalemyndighetens objektivitet og saklighet.¹⁷⁸

4.3 Hvordan skal påtalemyndigheten opplyse retten om lovbrysters samarbeid?

Det er naturligvis påtalemyndigheten som må opplyse retten om at lovbrysteren har samarbeidet med politiet. Når det kommer fram i lyset at lovbrysteren har gitt opplysninger om andre til politiet kan dette imidlertid være skadelig for lovbrysteren, og kan øke risikoen for hevnaksjoner betraktelig. For domstolene kan det imidlertid være vanskelig å overprøve den betydningen påtalemyndigheten mener politisamarbeidet har hatt. Dette reiser spørsmålet om det stilles noen krav til hvordan påtalemyndigheten skal opplyse retten om politisamarbeidet.

For at retten skal kunne vurdere hvilken betydning politisamarbeidet skal ha for straffutmålingen må det som det klare utgangspunkt kreves at påtalemyndigheten utdyper det nærmere innholdet i og omfanget av samarbeidet til retten. På den andre siden tilsier risikoen for represalier at påtalemyndigheten må ha en viss adgang til å være noe tilbakeholdne i hvordan de opplyser dette for retten.

I Rt. 1995 s. 1975 kom denne problemstillingen opp for Høyesterett. Her hadde aktor opplyst retten at den domfelte hadde bistått politiet til oppklaring av egen sak, samt andre alvorlige

---

¹⁷⁶ NOU 2016: 24 side 379

¹⁷⁷ Kjelby (2019) side 352

¹⁷⁸ Se også NOU 2016: 24 side 379, uttalelser om at det er en forutsetning at påtalemyndigheten må opptre objektivt.

saker med internasjonal forgreining, og at denne bistanden var av vesentlig betydning.¹⁷⁹ Den domfelte ønsket imidlertid ikke at det skulle opplyses nærmere om innholdet av politisamarbeidet for retten på grunn av frykt for hevnaksjoner.¹⁸⁰ Aktor gikk derfor ikke inn på det nærmere innholdet i og omfanget av politisamarbeidet. Når det gjaldt spørsmålet om hvordan det skulle opplyses om et slikt politisamarbeid for retten, la Høyesterett vekt på lovbryterens behov for beskyttelse, samt politiets behov for bistand fra lovbryteren. Videre uttalte førstvoterende:

«For å imøtekomme disse behov må det aksepteres at aktor i forholdsvis generell form gir domstolen opplysninger om at domfelte har ytet bistand til etterforskningen og om den større eller mindre betydning bistanden har hatt. Det bør ikke stilles krav om at aktor skal gå inn på enkeltheter og heller ikke at opplysningene skal underbygges bevismessig.»¹⁸¹

Dette standpunktet har også blitt fulgt opp senere. I Rt. 2007 s. 1056 hadde en av de domfelte samarbeidet med politiet. Dette samarbeidet hadde åpenbart vært av betydning for oppklaringen av saken. Det var imidlertid ikke opplyst nærmere om hva den domfelte hadde forklart, men riksadvokaten hadde bekreftet at de opplysninger han hadde gitt var viktige på den tiden de ble gitt.¹⁸² Førstvoterende viste til uttalelsene i Rt. 1995 s. 1975 om hvordan slikt politisamarbeid skulle opplyses om for domstolen.¹⁸³ På bakgrunn av dette tok førstvoterende riksadvokatens uttalelser om betydningen av den domfeltes samarbeid til etterretning. Videre fant Høyesterett heller ikke grunn til å overprøve riksadvokatens vurderinger i denne saken.¹⁸⁴

I begge de nevnte sakene åpner Høyesterett for at påtalemyndigheten har en adgang til å gi en mer generell gjengivelse av politisamarbeidet, og setter ikke krav til at påtalemyndigheten må gi detaljerte opplysninger om det nærmere innholdet av samarbeidet. Dette begrunnet Høyesterett med lovbryterens behov for beskyttelse, samt det behovet politiet har for bistand fra lovbryteren.¹⁸⁵ I disse sakene var det imidlertid tale om opplysninger tilknyttet personer i organiserte kriminelle miljøer, hvor faren for hevnaksjoner klart var tilstede. Dette innebærer

---

¹⁷⁹ Rt. 1995 s. 1975 (side 1977)

¹⁸⁰ Rt. 1995 s. 1975 (side 1976)

¹⁸¹ Rt. 1995 s. 1975 side 1977.

¹⁸² Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 250)

¹⁸³ Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 251)

¹⁸⁴ Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 251-252)

¹⁸⁵ Rt. 1995 s. 1975 (side 1977)

at i de sakene hvor det ikke er en like stor fare for represalier vil det kunne stille seg annerledes. Som det fremheves i Rt. 1995 s. 1975 på side 1977: «[h]vor spesifiserte opplysninger som kan gis, må bero på en vurdering av forholdene i den enkelte sak».

Etter mitt syn kan det stilles spørsmål om en slik tilbakeholdenhet ivaretar lovbrysterens rettsikkerhet i tilstrekkelig grad. Når retten ikke vet innholdet i og omfanget av samarbeidet vil det kunne være en fare for at domstolen ikke utmåler riktig straff. Lovbrysteren kan således risikere å få en mindre straffereduksjon enn det han kanskje skulle hatt. På den andre siden kan en slik tilbakeholdenhet også føre til at lovbrysteren får en større straffereduksjon enn det han skulle hatt. I så måte er det en fare for at det blir utmålt forskjellig strafferabatt i likartede saker. Med hensyn til likebehandling, og ikke minst for å sikre at det blir utmålt riktig straff er det derfor viktig at domstolen fører kontroll over påtalemyndigheten.

Høyesteretts standpunkt i disse dommene har forøvrig blitt kritisert av Strand. Han uttaler at ved å gi lovbrysteren en betydelig strafferabatt ved bistand til sakens oppklaring «uten å ha kunnskap om hva bistanden har gått ut på», gir domstolen påtalemyndigheten stor makt i utøvelsen av sitt skjønn.¹⁸⁶ Videre presiserer han at «[d]et er et ikke ubetydelig ansvar å forvalte denne myndigheten og ivareta hensyn til f.eks. likebehandling av både ressursvake og ressurssterke personer».¹⁸⁷

Selv om det stilles strenge krav til påtalemyndighetens saklighet og objektivitet, bør domstolen på bakgrunn av de betenkeligheter som er blitt fremhevet være forsiktige med å tillate en slik tilbakeholdenhet. Lovbrysterens behov for beskyttelse vil kunne bli ivaretatt på andre måter, herunder for eksempel ved at påtalemyndigheten opplyser retten om samarbeidet for lukkede dører. Det kan derfor tenkes at en generell gjengivelse av politisamarbeidet kun bør tillates i de saker der det anses som helt nødvendig for lovbrysterens sikkerhet.

4.4 Er retten bundet av påtalemyndighetens straffepåstand?

4.4.1 Rettslig utgangspunkt

Om retten er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand eller ikke, er regulert i straffeprosessloven § 38 annet ledd. Av bestemmelsen fremgår det at: «[m]ed hensyn til det

---

¹⁸⁶ Harald Strand, «Lavere straff for medvirkning i rettergangen – plea bargaining», *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 2007 s. 370-378 (side 378)

¹⁸⁷ Strand (2007) side 378

straffebud som skal anvendes på forholdet, er retten ikke bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt. Det samme gjelder med hensyn til straff og andre rettsfølger».

Ordlyden i bestemmelsen tilsier at utgangspunktet i norsk straffeprosess er at retten ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand. Dette skiller seg fra sivilprosessen hvor domstolen ikke har adgang til å gå utenfor partenes påstander, jf. tvisteloven¹⁸⁸ § 11-2. Straffeprosessloven § 38 annet ledd andre punktum gir med andre ord uttrykk for at domstolene står fritt med hensyn til reaksjonsfastsettelsen. Dette innebærer at dersom påtalemyndigheten nedlegger påstand om bot eller betinget fengselsstraff, er det ingenting i veien for at retten dømmer til ubetinget fengsel. Retten kan således også idømme fengsel i 150 dager, selv om påtalemyndigheten la ned påstand om fengsel i 100 dager.¹⁸⁹ Videre innebærer dette at retten også kan idømme en form for straff som ikke er påstått av påtalemyndigheten, herunder for eksempel bot eller rettighetstap i tillegg til fengselsstraff.¹⁹⁰

Selv om det etter loven er klart at retten ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand har prinsippet i § 38 annet ledd blitt vurdert nærmere av Høyesterett. I og med at påtalemyndigheten har en adgang til å gi tilsagn om straffereduksjon overfor lovbryteren, har det blitt reist spørsmål om slike tilsagn skal ilegges selvstendig vekt når retten skal utmåle straffen. Høyesterett har tatt stilling til denne problemstillingen to ganger, herunder i dommene inntatt i Rt. 2007 s. 616 og Rt. 2009 s. 1336. I det følgende vil disse avgjørelsene og Høyesteretts vurderinger av dette spørsmålet undersøkes nærmere, før jeg til slutt vil oppsummere rettstilstanden.

4.4.2 Høyesteretts vurderinger

Avgjørelsen i Rt. 2007 s. 616 gjaldt straffutmåling for to menn som hadde tilstått å ha frihetsberøvet fornærmede i om lag en uke, og utsatt personen for mishandling og trusler. Tilståelsen ble gjort i bytte mot en bestemt straffepåstand fra påtalemyndigheten. Avtalen med påtalemyndigheten gikk ut på at dersom de domfelte trakk sine anker over skyldspørsmålet skulle påtalemyndigheten nedlegge en forhåndsgitt straffepåstand, herunder en påstand om en reduksjon på 1/3 av den straffen som ble idømt i tingretten.¹⁹¹ Spørsmålet i

---

¹⁸⁸ Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister

¹⁸⁹ Andenæs (2009) side 383.

¹⁹⁰ Se blant annet Rt. 1994 s. 1272 (side 1273)

¹⁹¹ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 5-6)

saken var blant annet hvilken betydning en slik avtale mellom lovbrøyerne og påtalemyndigheten skulle ha for rettens straffutmåling.¹⁹²

Høyesteretts flertall konkluderte med at domstolene må være villige til å tillegge tilsagn fra påtalemyndigheten «en viss selvstendig betydning» ved straffutmålingen.¹⁹³ Dette begrunnet førstvoterende blant annet med at dersom formålet med straffeloven 1902 § 59 annet ledd skal oppnås, er det en forutsetning at lovbrøyeren har en viss forutberegnelighet «med hensyn til hvilket gjennomslag påtalemyndigheten vil kunne regne med å få i domstolen».¹⁹⁴ Videre trakk førstvoterende fram prosessøkonomiske hensyn, herunder at slike avtaler mellom lovbrøyer og påtalemyndigheten kunne «begrense rettsforhandlingen».¹⁹⁵ Førstvoterende påpekte også at i særlig kompliserte saker er det påtalemyndigheten som oftest har den beste oversikt over betydningen av et samarbeid med lovbrøyer.¹⁹⁶

Det at Høyesteretts flertall gir påtalemyndighetens tilsagn en viss selvstendig betydning ved straffutmålingen, innebærer dermed en innskrenking av rettens kompetanse etter straffeprosessloven § 38 annet ledd. I så måte vil påtalemyndighetens straffepåstand i høy grad kunne være styrende for straffutmålingen.

Mindretallet i samme avgjørelse kom imidlertid frem til et annet resultat enn flertallet. De mente at slike avtaler mellom påtalemyndigheten og lovbrøyeren ikke kunne ilegges selvstendig vekt ved straffutmålingen.¹⁹⁷ Annenvoterende, som representerte mindretallet, viste til straffeprosessloven § 38 annet ledd og prinsippet om at domstolen ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand. I dette henseende påpekte annenvoterende at forhandlinger som bærer preg av amerikansk «plea bargaining» har blitt ansett å stride mot norske rettsprinsipper.¹⁹⁸ Her mente annenvoterende at regelen om at en uforbeholden tilståelse skal tas i betraktning ikke tok sikte på å åpne for såkalt «plea bargaining». Videre fremhevet han hensynet til lovbrøyeren, og at det ville vært problematisk hvis en som tilstår uoppfordret uten et tilsagn fra påtalemyndigheten skulle kommet dårligere ut enn en som har

---

¹⁹² Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 1 og 25)

¹⁹³ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29)

¹⁹⁴ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29)

¹⁹⁵ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29)

¹⁹⁶ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29)

¹⁹⁷ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 34)

¹⁹⁸ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 35)

inngått en avtale med påtalemyndigheten. Annenvoterende mente at en slik ordning var «prinsipielt betenkelig og [vil] virke sterkt urimelig».¹⁹⁹

I lys av blant annet faren for forskjellsbehandling mente annenvoterende at en rettstilstand hvor lovbryterens rettsstilling er avhengig av aktors forhandlingsvilje samt forsvarerens forhandlingsdyktighet ville fremstå «som svært uheldig».²⁰⁰

Avslutningsvis fremhevet annenvoterende at dersom påtalemyndigheten skal kunne gi et bindende tilsagn om redusert straff ville dette «representere en prinsipiell nydannelse i vår straffeprosess», og med hensyn til maktfordelingsprinsippet ligger en slik nydannelse til den lovgivende makt å innføre, ikke domstolen.²⁰¹

I avgjørelsen inntatt i Rt. 2009 s. 1336 ble spørsmålet om påtalemyndighetens tilsagn om å nedlegge en bestemt straffepåstand mot at lovbyteren erkjente skyld skulle ha selvstendig vekt ved straffutmålingen, på nytt tatt opp for vurdering.²⁰² Saken omhandlet straffutmålingen ved grov familievold, hvor den domfelte hadde trukket anken over skyldspørsmålet etter avtale med påtalemyndigheten. Påtalemyndigheten hadde gitt et tilsagn om å nedlegge en påstand om en straff på fengsel i ett år og fire måneder, hvor elleve måneder ble gjort betinget.²⁰³ Lagmannsretten hadde imidlertid satt straffen til ett år og fire måneder ubetinget, og fulgte dermed ikke påtalemyndighetens påstand fullt ut.²⁰⁴

I motsetning til den tidligere avgjørelsen, Rt. 2007 s. 616, kom Høyesterett her enstemmig til at retten ikke er bundet av påtalemyndighetens tilsagn. Førstvoterende viste først til de klare utgangspunkter, herunder at retten ikke er bundet av påtalemyndighetens påstand, jf. straffeprosessloven § 38, samt at uforbeholdne tilståelser skal tas i betraktning ved straffutmålingen. Videre viste førstvoterende til at spørsmålet ble drøftet i Rt. 2007 s. 616, for å så ta utgangspunkt i både flertallets og mindretallets drøftelser. Førstvoterende slutter seg til mindretallets betraktninger, og konkluderer med at «en påstand som påtalemyndigheten har

---

¹⁹⁹ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 36)

²⁰⁰ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 36)

²⁰¹ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 38)

²⁰² Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 1)

²⁰³ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 5)

²⁰⁴ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 6)

nedlagt som motstykke til en tilståelse, ikke kan tillegges selvstendig betydning for straffutmålingen».²⁰⁵

Om flertallets betraktninger i Rt. 2007 s. 616 uttalte førstvoterende at uttrykket «en viss selvstendig betydning», ikke gir noen klar anvisning.²⁰⁶ Videre uttalte hun at siden påtalemyndigheten likevel må opptre lojalt i forhold til retningslinjene fra Høyesterett om strafferabatt, vil straffepåstanden sannsynligvis ligge nært opp til den løsningen domstolene uansett ville kommet til.²⁰⁷ Førstvoterende mente det derfor ikke var behov for å fravike utgangspunktet i § 38 annet ledd, at retten ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand.²⁰⁸ Førstvoterende trakk også fram at påtalemyndighetens interesse i å få en enklere behandling av straffesaker kunne by på problemer i tilknytning til forutsetningen om lojalitet.²⁰⁹ Når det gjaldt hensynet til forutberegnelighet for lovbryteren, mente førstvoterende at dette burde sikres på andre måter. Dette syntes det for øvrig også å gjøre.²¹⁰

4.4.3 Konklusjon – hva er rettstilstanden i dag?

Høyesteretts konklusjon og vurderinger i disse avgjørelsene viser at spørsmålet om hvorvidt retten er bundet av påtalemyndighetens forhåndstilsagn er omtvistet i Høyesterett.

Høyesterett gikk bort fra flertallets uttalelser i Rt. 2007 s. 616 om at avtaler mellom påtalemyndigheten og lovbryter må tillegges «en viss selvstendig betydning», og enstemmig konkluderte de med at retten ikke er bundet av en slik avtale. Dommen fra 2007 ble avsagt i avdeling med sterk dissens (3-2), i motsetning til den seneste avgjørelsen som ble behandlet i storkammer hvor Høyesterett var enstemmig. Dette tilsier at det er den sist avsatte avgjørelsen som gir uttrykk for gjeldende rett. For øvrig kan det bemerkes at Høyesterett i den seneste avgjørelsen ikke anså det som problematisk å fravike den tidligere avgjørelsen. Dette ble begrunnet med at den løsningen de hadde kommet fram til ikke hadde noen klar rekkevidde, samt at spørsmålet var brakt til avgjørelse i storkammer.²¹¹

---

²⁰⁵ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 28)

²⁰⁶ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 23)

²⁰⁷ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 23)

²⁰⁸ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 23)

²⁰⁹ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 23)

²¹⁰ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 25)

²¹¹ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 28)

Standpunktet fra avgjørelsen i 2009 er også senere fulgt opp av Høyesterett. I Rt. 2011 s. 1210 fremhever førstvoterende under henvisning til Rt. 2009 s. 1336 at «domstolene på selvstendig grunnlag (...) skal avgjøre hvilket fradrag som alt i alt er riktig i den konkrete saken. Aktors forslag har som sådan ingen selvstendig vekt».²¹²

En kan dermed slå fast at rettsstilstanden i dag er at påtalemyndigheten har adgang til å inngå avtaler med lovbryster om å nedlegge en bestemt straffepåstand, men at slike tilsagn ikke vil ha noen selvstendig betydning for domstolens straffutmåling. Med andre ord er domstolen ikke bundet av påtalemyndighetens straffepåstand selv om det foreligger et forhåndstilsagn om straffepåstanden. I så måte må det stilles strenge krav til at påtalemyndigheten gjør det klart for lovbryster at domstolen ikke er bundet av straffepåstanden som påtalemyndigheten nedlegger.²¹³

Det bør bemerkes at begge avgjørelsene omhandlet tilståelsesrabatt og ikke bidrag til oppklaring av andre lovbrudd. Høyesteretts standpunkt gir likevel et generelt uttrykk for betydningen et tilsagn fra påtalemyndigheten har for domstolen, uavhengig hva tilsagnet bygger på. Det er ingen holdepunkter som tilsier at dette ikke også skal gjelde for tilsagn som følge av politisamarbeid. Det må derfor kunne legges til grunn at Høyesteretts uttalelser om påtalemyndighetens tilsagn også gjelder tilsagn som følge av strafferabatt etter straffeloven § 78 f annet alternativ.

4.4.4 Forslag til ny § 32-2 i NOU 2016: 24

I lys av straffeprosessutvalgets forslag til ny § 28-7 (se punkt 4.2.3 i avhandlingen) har utvalget foreslått en ny § 32-3 som omhandler rettens forhold til partenes krav og påstander. I den foreslåtte § 32-3 første ledd fjerde og siste punktum fremkommer det:

«Ved fastsettelse av straff og andre strafferettslige reaksjoner enn inndragning er retten ikke bundet av påstandene. Foreligger bindende tilsagn etter § 28-7, kan retten likevel bare gå utover påstanden det er gitt tilsagn om, når det fremstår som klart at reaksjonsfastsettelsen ellers ville bli feil.»²¹⁴

---

²¹² Rt. 2011 s. 1210 (avsnitt 17)

²¹³ Kjelby (2019) side 352

²¹⁴ NOU 2016: 24 side 68

Utvalget foreslår først og fremst at det generelle utgangspunktet skal være at domstolene ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand, jf. forslagetets fjerde punktum. Dette er en videreføring av hva som er gjeldende rett i dag, jf. straffeprosessloven § 38 annet ledd annet punktum. Utvalget begrunner en slik ordning blant annet med at Høyesterett tradisjonelt har hatt en sentral rolle ved å fastlegge og utvikle straffenivået på ulike områder, samt hensynet til likebehandling.²¹⁵ Videre fremhever utvalget at en motsatt løsning vil etter deres syn legge til rette «for forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og mistenkte om straffepåstand. Man vil [således] i realiteten åpne for avtaler eller plea bargaining uten rettslig kontroll».²¹⁶ Likevel mener utvalget at på grunn av den «prinsipielle rollefordelingen som er tillagt påtalemyndigheten og retten» skal retten være tilbakeholden ved å ilegge en strengere reaksjon enn det påtalemyndigheten har nedlagt påstand om.²¹⁷

Til tross for disse begrunnelser foreslår likevel Straffeprosessutvalget en «viss modifisering av utgangspunktet», herunder for de tilfeller hvor påtalemyndighetens straffepåstand baserer seg på et tilsagn.²¹⁸ Utvalget foreslår at i slike tilfeller er retten bundet av påtalemyndighetens straffepåstand, og kan bare gå utover påstanden når det fremstår som «klart at reaksjonsfastsettelsen ellers vil bli feil», jf. utkastets § 32-3 fjerde ledd siste punktum. Utvalget begrunner dette blant annet med hensynet til å sikre lovbryterens forutberegnelighet, samt at en slik regel vil kunne realisere reglene om strafferabatt og straffetilsagn.²¹⁹ Etter deres syn vil en slik regel kun innebære «en relativt beskjeden justering sammenlignet med dagens rettstilstand».²²⁰

Om vilkåret «fremstår som klart at reaksjonsfastsettelsen ellers vil bli feil» uttaler utvalget at dette må ses i lys av at utmålingen av straff ofte er skjønnsmessig, samt at «påtalemyndigheten som regel er nærmest til å vurdere hvilken betydning tiltaltes tilståelse eller samarbeid for øvrig har hatt for avviklingen av saken».²²¹ Når det gjelder terskelen for når retten kan gå utenfor påstanden det er gitt tilsagn om uttaler utvalget at dersom denne «bryter med det etablerte straffenivået, hensyntatt mistenktes tilståelse eller øvrige bidrag til

---

²¹⁵ NOU 2016: 24 side 400-401

²¹⁶ NOU 2016: 24 side 400-401

²¹⁷ NOU 2016: 24 side 401 og 640

²¹⁸ NOU 2016: 24 side 110

²¹⁹ NOU 2016: 24 side 108 og 380

²²⁰ NOU 2016: 24 side 380

²²¹ NOU 2016: 24 side 640

sakens opplysning (...) skal retten fastsette riktig straff.»²²² Videre fremkommer det at «[r]egelen er ikke til hinder for at retten korrigerer feil når den har tilstrekkelig grunnlag for det».²²³

Straffeprosessutvalgets utkast til ny § 32-3 første ledd siste setning fraviker med det som kan regnes som rettstilstanden i dag, nemlig at domstolene er uavhengige av påtalemyndighetens syn på straffutmålingen.²²⁴ Forslaget samsvarer i høy grad med det flertallet i Rt. 2007 s. 616 konkluderte med, men det strekker seg også et stykke lengre enn flertallets standpunkt. Et forhåndstilsagn skal etter utvalgets forslag ikke bare ilegges en viss vekt, men retten må nå ha en god grunn for å gå utenfor påtalemyndighetens påstand i de tilfeller hvor påstanden bygger på et forhåndstilsagn. Forslaget strider med andre ord med Høyesteretts standpunkt i Rt. 2009 s. 1336, hvor Høyesterett var svært kritisk til en ordning som langt på vei samsvarer med det utvalget foreslår.

Forslaget i § 32-3 innebærer at den kompetansen som i dag er ilagt domstolen langt på vei vil bli overført til påtalemyndigheten, og innebærer dermed en prinsipiell endring av forholdet mellom domstolen og påtalemyndigheten ved reaksjonsfastsettelsen.²²⁵ Med andre ord hvis forslaget blir vedtatt vil påtalemyndigheten langt på vei kunne styre straffutmålingen. Strandbakken uttaler i sin kritikk av avgjørelsen i Rt. 2007 s. 616 at det å overlate stor skjønnsmyndighet til påtalemyndigheten vil kunne ha betenkelige sider.²²⁶ Vurderingen blir således om denne «kompetanseendringen» er å anses som hensiktsmessig.

På den ene siden kan det sies at en slik endring har liten betydning i praksis. Kjelby uttaler at «dersom den grunnleggende forutsetningen om at påtalemyndigheten lojalt følger rettspraksis etterleves, vil vel spørsmålet knapt komme på spissen».²²⁷ I lys av dette kan det imidlertid stilles spørsmål om det faktisk er behov for å fravike det som er rettstilstanden i dag. Hvis påtalemyndigheten uansett plikter å følge rettspraksis når de skal nedlegge straffepåstand kan det hevdes at utvalgets forslag er unødvendig.

---

²²² NOU 2016: 24 side 640

²²³ NOU 2016: 24 side 108

²²⁴ Jf. Rt. 2009 s. 1336, se også Rt. 2011 s. 1210 (avsnitt 17)

²²⁵ Kjelby (2019) side 352

²²⁶ Asbjørn Strandbakken, «Hvilken strafferettspleie ønsker vi?» *Lov og Rett* 02/2008 s. 65-66 (side 66)

²²⁷ Kjelby (2019) side 352

Videre kan det også tenkes tilfeller der påtalemyndigheten ikke etterlever lojalitetsplikten. Som Høyesterett fremhever i Rt. 2009 s. 1336 på avsnitt 23: «påtalemyndighetens interesse i å få en enklere behandling av sakene kan tenkes å føre til at det blir tilbudt avtaler om påstander som ligger for lavt». Men siden utvalget har åpnet for at domstolen kan føre en viss kontroll er det usikkert hvor stort behov det egentlig er for en slik regel.

Høyesterettsdommer Matningsdal er en av de som er kritiske til utvalgets forslag, og mener at forslaget i § 32-3 er «prinsipielt sett svært betenkelig».²²⁸ I sin artikkel trekker han frem påtalemyndighetens adgang til å opplyse retten om samarbeid med politiet på et generelt nivå.²²⁹ I lys av dette mener Matningsdal at straffeprosessutvalget overdriver de praktiske problemene med at påtalemyndigheten er «nærmest til å vurdere hvilken betydning tiltaltes tilståelse eller samarbeid for øvrig har hatt for avviklingen av saken».²³⁰

Dersom kompetansen som i dag er tillagt domstolen i stor grad skal overføres til påtalemyndigheten kan det stilles spørsmål om en slik regel vil være i strid med Grunnloven § 88, hvor det fremgår at «Høyesterett dømmer i siste instans». Siden utvalget har åpnet for at domstolene kan overstyre de tilfellene hvor det er klart at påstanden bryter med etablert straffnivå vil det nok ikke være i strid med Grunnloven. Men som Matningsdal påpeker er forslaget «i alle fall i dårlig samsvar med denne bestemmelsen».²³¹

5 Avsluttende bemerkninger

Politisamarbeid vil kunne bidra til å sikre en effektiv straffeprosess, og i flere tilfeller vil et slikt samarbeid være høyst nødvendig for at politiet skal kunne oppklare enkelte saker. For å motivere en lovbrøyer til å samarbeide med politiet er det viktig at lovbrøyeren ser seg tjent med dette. I så måte vil det være en forutsetning at straffutmålingen er forutberegnelig. Forutberegnelighet og synliggjøring av reglene om straffutmåling var nettopp noe lovgiver la vekt på ved vedtakelsen av blant annet § 78 bokstav f.

Selv om det er gitt uttrykk for at retningslinjene er noe uklare for anvendelsen av straffeloven § 78 f annet alternativ, viser analysen av rettspraksis at det er flere momenter som Høyesterett

---

²²⁸ Matningsdal (2017) side 294

²²⁹ Se nærmere om dette i avhandlingens punkt 4.3

²³⁰ Matningsdal (2017) side 294

²³¹ Matningsdal (2017) side 295

mener skal tas i betraktning ved utmålingen av strafferabattens størrelse. Disse momentene bidrar til å sikre forutberegnelighet og likebehandling ved straffutmålingen.

Hvilken betydning politisamarbeidet skal ha for straffutmålingen i den konkrete sak, beror likevel på en konkret skjønnsmessig vurdering, hvor for eksempel allmennpreventive hensyn kan redusere vekten av samarbeidet. Rettens avveining av samarbeidets omfang og betydning for saken på den ene siden, og allmennpreventive hensyn på den andre vil dermed kunne føre til mindre forutsigbare resultater. Straffutmålingen må nødvendigvis være skjønnsmessig og konkret, da det ikke er mulig å lovfeste alle omstendigheter som kan få betydning i vurderingen. Det kan likevel tenkes at dersom retten i for stor grad reduserer strafferabatten under henvisning til allmennpreventive hensyn, vil bestemmelsen kunne ha mindre effekt i de alvorligste sakene. Lovbryteren vil muligens ikke være like villig til å bidra med opplysninger når det er liten forutberegnelighet for hvilken reduksjon vedkommende faktisk kan oppnå. Med hensyn til allmennheten er det nettopp de alvorligste sakene som er viktig å få oppklart, og ofte vil behovet for bistand være størst i disse sakene. Det er derfor viktig at lovbryteren motiveres til å samarbeide i slike saker. Domstolen må dermed forsøke å balansere hensynet til at § 78 f skal oppnå en effektiv straffeprosess mot hensynet til at straffutmålingen skal være på linje med borgerens rettsoppfatning.

Som analysen i avhandlingen viser har Høyesterett tolket vilkåret «vesentlig grad» relativt strengt. Høyesteretts rolle som prejudikatsdomstol innebærer at dersom de tolker vilkårene som fremkommer i lovteksten vidt, vil andre domstoler forpliktes til også å ta slike omstendigheter i betraktning. Straffeloven § 78 har karakter av å være «tvingende hovedregler» og dermed vil Høyesteretts tolkning av disse hovedreglene innebære at det som omfattes av disse vil måtte tas i betraktning ved straffutmålingen. Ved å foreta en streng tolkning vil det i større grad være opp til rettens skjønn om samarbeid som ikke direkte leder til strafforfølgning av andre skal tas i betraktning. På den ene siden bidrar dette til at domstolen friere kan foreta en rimelighetsvurdering i den enkelte sak, og på denne måte oppnå det rimeligste resultat. På den andre siden innebærer dette at i de tilfeller der lovbryteren ikke nødvendigvis sitter med opplysninger som kan lede direkte til strafforfølgning av andre personer, vil forutberegneligheten om hva vedkommende kan forvente seg i strafferabatt være mindre. Dette kan igjen gå ut over lovbryterens motivasjon til å i det hele tatt gi opplysninger til politiet. Likevel vil det ha betydning at Høyesterett har lagt vekt på omstendigheter som ikke oppfyller vilkåret, og i praksis er det ikke nødvendigvis noe

klart skille mellom det lovgiver har gitt som tvingende hovedregler, og det Høyesterett har kommet til i sammenlignbare saker.

Når det gjelder påtalemyndighetens adgang til å gi forhåndstilsagn om straffepåstanden vil dette kunne gi en viss forutberegnelighet for lovbyteren. Straffutmålingen er ofte skjønnsmessig, og det er derfor vanskelig for lovbyteren å vite hvilken betydning et samarbeid med politiet kan ha. I så måte kan avtaler mellom lovbyter og påtalemyndigheten bidra til å realisere formålet om en mer forutberegnelig straffutmåling. Det at lovbyteren får en form for betryggelse om straffereduksjon, kan også motivere vedkommende til å samarbeide med politiet. På den andre siden kan slike avtaler medføre at lovbyteren blir utsatt for utilbørlig press. En avtale mellom partene kan også medføre at straffens lengde blir avhengig av påtalemyndighetens forhandlingsvilje og forsvarerens forhandlingsdyktighet. Det kan dermed oppstå forskjellsbehandling og favorisering av ressurssterke lovbytere. For å sikre likebehandling, samt at lovbyterens rettssikkerhet er tilstrekkelig ivaretatt, er det derfor særdeles viktig at retten har adgang til å føre kontroll over påtalemyndigheten. Dette ivaretas ved at retten ikke er bundet av de avtaler som inngås mellom lovbyter og påtalemyndigheten. På den andre siden kan det sies at avtaler ikke realiserer formålet om forutberegnelighet dersom retten ikke er bundet av disse. Men så lenge påtalemyndigheten forholder seg lojal til rettspraksis når de gir et forhåndstilsagn om strafferabatt vil dette trolig ikke komme på spissen.

Straffeprosessutvalget har som nevnt kommet med forslag om nye bestemmelser i straffeprosessloven tilknyttet påtalemyndighetens forhåndstilsagn. Straffeprosessutvalget mener endringene er en «relativt beskjeden justering» av rettstilstanden i dag. Dersom retten skal være mer eller mindre bundet av påtalemyndighetens straffetilsagn er dette imidlertid helt klart tale om en prinsipiell nydannelse i vår straffeprosess. Dersom forslaget vedtas vil vi gå mot en mer «plea bargaining» lignende ordning. Dette bringer oss inn i en mer rendyrket partsprosess enn det vi har i dag. Som drøftelsene i avhandlingen viser vil en slik endring reise flere prinsipielle spørsmål. Dette er noe lovgiver bør ta stilling til ved vurderingen om slike regler skal vedtas i norsk straffeprosess. Som Strandbakken fremhever «ethvert lite

ureflektert skritt i feil retning, kan på sikt medføre at vi har forlatt grunnverdier som tidligere er tatt for gitt».²³²

---

²³² Strandbakken (2008) side 66

Referanseliste

Lover

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (*opphevet*)

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile saker

Forarbeider

NUT 1969: 3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (Komiteen til revisjon av straffeprosessloven)

Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) Om lov om endring i straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfengsling mv.)

Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentligmyndighet)

NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov

Avgjørelser fra Høyesterett

Rt. 1984 s. 589

Rt. 1994 s. 1272

Rt. 1995 s. 238

Rt. 1995 s. 242

Rt. 1995 s. 1975

Rt. 1998 s. 2001

Rt. 2000 s. 3

Rt. 2000 s. 2072

Rt. 2002 s. 473

Rt. 2002 s. 993

«Baneheia»

Rt. 2003 s. 736

Rt. 2004 s. 1491

Rt. 2005 s. 314

Rt. 2005 s. 406

Rt. 2005 s. 1453

Rt. 2007 s. 616

Rt. 2007 s. 1056

«NOKAS»

Rt. 2007 s. 1677

«Finance Credit»

Rt. 2008 s. 1003

Rt. 2009 s. 1336

Rt. 2011 s. 1210

Rt. 2011 s. 1744

Rt. 2012 s. 330

HR-2018-1987-A

HR-2019-1236-A

Litteratur

- Andenæs (2009) Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess*, 4. utgave ved Tor-Geir Myhrer (Oslo 2009)
- Andenæs (2016) Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther (Oslo 2016)
- Bernt (1998) Bernt, Jan Fridthjof og David R. Doublet, *Vitenskapsfilosofi for jurister – en innføring* (Bergen 1998)
- Eskeland (2017) Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave ved Alf Petter Høgberg (Oslo 2017)
- Gröning, Husabø, Jacobsen (2019) Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff*, 2. utgave (Bergen 2019)
- Hov (2010) Hov, Jo, *Rettergang*, bind II (Oslo 2010)
- Kjelby (2019) Kjelby, Gert Johan, *Påtalerett*, 2. utgave (Oslo 2019)
- Matningsdal (2015) Matningsdal, Magnus, *Straffeloven Alminnelige bestemmelser Kommentartutgave* (Oslo 2015)
- Robberstad (1999) Robberstad, Anne, *Mellom tvekamp og inkvisisjon* *Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling* (Oslo 1999)
- Skoghøy (2018) Skoghøy, Jens Edvin, *Rett og rettsanvendelse* (Oslo 2018)
- Øyen (2010) Øyen, Ørnulf, *Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen* (Bergen 2010)
- Øyen (2019) Øyen, Ørnulf, *Straffeprosess*, 2. utgave (Bergen 2019)

Artikler

- Matningsdal (2017) Matningsdal, Magnus, «Straffeprosesslovforslaget – et kritisk blikk», *Tidsskrift for strafferett*, 04/2017 s. 279-296
- Myhrer (2003) Myhrer, Tor-Geir, «Påtalemyndighetens praksis som rettskilde», *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 2003 s. 219-245
- Rui (2014) Rui, Jon Petter, «Straffeprosessen i perspektiv», *Jussens venner*, 06/2014 s. 382-443
- Strand (2007) Strand, Harald, «Lavere straff for medvirkning i rettergangen – plea bargaining», *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 2007 s. 370-378
- Strandbakken (2008) Strandbakken, Asbjørn, «Hvilken strafferettspleie ønsker vi?», *Lov og rett*, 02/2008 s. 65-66

Rundskriv

Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 «Tilståelsesrabatt»

Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 «Infiltrasjon og provokasjon som etterforskningsmetode – vederlag til politiets kilder»

